

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 1 1991. PRIS 50 KR

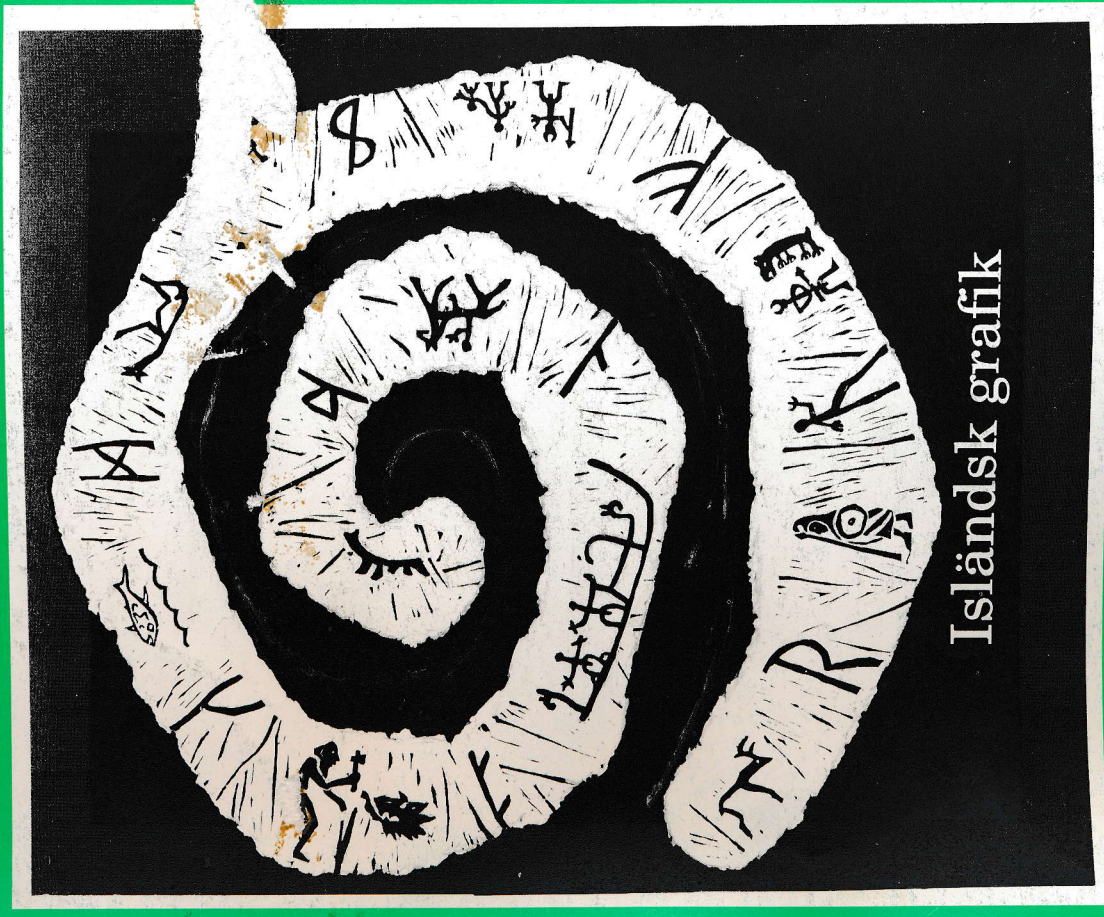
I detta nummer bl a:

Frankrike

Tyskland

Palestina på Herodes tid

Novell och bokanmärningar

Isländsk grafik

FÖRR OCH NU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR

Innehåll nr 1/91:

Jonas Hansbo. Ledare.....	4
Einar Schlereth. Tyskland.....	6
Philippe Bouquet. Rapport från ett land i (fjärbeläget) krig.....	13
Lars Gunnar Liljestränd. Främmande ubåtar och neutralitetspolitik.....	15
Jonathan Freud. Herodes den store — en av historiebokens mest felbedömda karaktärer.....	20
Lars Andrée. Vänster är död — leve vänster.....	26
Isländsk grafik.....	30
Mats Miljand Valberedning. En novell.....	51
Margareta Zetterström. Porträtt av en bödel (<i>Recension</i>).....	56
Bokanmälningar.....	58

Omslag: "Rynt" av Ingunn Eydal

Förr och Nu ägs av föreningen med samma namn. Föreningens paroller är:

- För en folkets kultur
- För en folkets historia
- För svar för yttrande- och tryckfrihet
- Antimperialism

Förr och Nu begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare: medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i Förr och Nu utför själva frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folkrörelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet.

Om du tycker att tidningen är bra och om du vill den skall fortsätta utvecklas, ge då gärna en gåva, eller ännu hellre, en eller flera prenumerationer!

Du som bor i Stockholmstrakten, kom med i föreningsarbetet! Ring någon av kontaktpersonerna. Det finns mycket att göra.

Föreningens styrelse: Jonas Hansbo (ordf.), Tomy Gustavsson (ansv. utgivare), Finn Karlsson (kassör), Gun Kessle, Christoffer Nasser, Per Arne Skansen, Margareta Zetterström.
Suppleanter: Kent Begler, Kersti Berggren, Hans Eliasson, Gunilla Karlsson.

Redaktionen kan nås genom Jonas Hansbo 018-55 66 83, Tomy Gustavsson 08-761 15 25 eller Mats Miljand (recensionsavd.) 018-21 07 41 (säkrast efter kl 20.00).

Förr och Nu, c/o Jonas Hansbo, Sturegatan 3, 753 14 Uppsala
Årsprenumeration (4 nr) 180:- - Stödprenumeration 250:- eller mer.
Medlemskap 150:- • Postgiro 35 60 72-9 Bankgiro 324-1262
ISSN 0345-3162

KRIGET I PERSISKA VIKEN ser nu äntligen ut att vara över. Frågan är bara hur många offer Bush och Hussein har på sina samveten. Det förefaller närmast ha varit en ren slakt på irakierna, pil och båge mot gevär skulle man kunna säga, ett zulukrig för nititioalet. Man får nu hoppas att den orntalade och utlovade mellanösternkonferensen blir av och att den grundläggande orsaken till konflikter i regionen — den israeliska ockupationen av palestinska områden — kan lösas genom något slags kompromiss. Efter detta grymma krig förefaller det inte särskilt troligt, tyvärr.

* * *

I DETTA NUMMER av Förr och Nu bl a:

Einar Schlereth diskuterar utvecklingen i Tyskland och skriver om en västvärldens allians av *vita* och *kristna*.

Lars-Gunnar Liljestrand sammanfattar de senaste årens debatt om ubåtskränkningarna i den svenska skärgården och regeringens dribblande i frågan.

Grafiken kommer i detta nummer från Island. Det är ett tvärsnitt ur de senaste tjugo årens produktion som vi här presenterar. Bl. a. återknyter vi bekantskapen med Gudmundur Arnann Sigurjónsson som tidigare förekommit i Förr och Nu.

Jonathan Freud berättar om Herodes, en historisk personlighet som ofta skildrats i mycket mörka färger. Här får vi en annan, mer nyanserad bild av honom.

I en essä skriver Lars Andrée om den franske historikern och författaren Max Gallo och ger en bakgrund till fransk inrikespolitik och vänsterns kris i synnerhet.

Sist som vanligt en fyllig recensionsavdelning med bl. a. en långrecension av Margareta Zetterström.

* * *

Redaktionen önskar intressant och god läsning!
Nästa nummer beräknas utkomma i början av juni.

Jonas Hansbo

HÄNDELSENA I BALTISKUM och Kuwait har totalt dominerat massmedia under årets två första månader, naturligt nog.

De sovjetiska inrikestruppernas ingripande i Litauens och Letlands huvudstäder kom för många Gorbatsjovtroende i väst som en chock. Typisk var den svenske journalistens aningslösa fråga till Sovjets stockholmsambassadör efter sammanstötningarna i Vilnius: Är Gorbatsjov avsatt?... Det torde nu för de flesta stå klart vad det är för slags människor som sitter vid makten i Moskva, och man får hoppas att svensk politik gentemot den sovjetiska regimen i fortsättningen kommer att baseras på fakta och icke önsketänkande.

Frågan om de baltiska staternas rätt till självständighet har för vissa på vänsterkanten varit svår att ta entydig ställning för, alternativt ansetts mindre väsentlig. Det ser nu ut att vara enklare. En invändning måste väl ändå ha fallit efter de folkomröstningar som anordnats i respektive land. Det har framgått att även *merparten av den bofasta ryska minoriteten* vill ett fritt och självständigt Baltikum. Vid egen vistelse i Estland fann jag inte heller något hat mot ryssar. Det hat som förekommer är riktat mot Moskva och de inhemska quislingkommunisterna, ett hat mot det onda privilegiesystemet — men naturligtvis också ett legitimt hat mot det nationella förtrycket. Den roll extremt nationalistiska grupperingar spelar är marginell, i själva verket betraktas deras verksamhet ofta som provokatorisk och direkt fiendtlig baltiska intressen.

Samlingsregeringens hastiga beslut att erkänna det sovjetiska annekterandet av de baltiska staterna år 1940 är vårt ett fördömande. Sverige bör för den sakens skull inte ändra fastlagd utrikespolitik, utan erkänna existerande stater inom deras gränser. Men detta hindrar naturligtvis inte ett officiellt arbete i relevant forum, som FN eller Nordiska Rådet, för palestiniernas eller balters rätt att i fred leva i oavhängiga, alliansfria, självständiga stater!

Tyskland, Tyskland...

av Einar Schlereth

Vad händer i det nya Tyskland? I form av ett brev skriver Einar Schlereth om de tyska frågorna men också om folken i den tredje världen, som allt mer effektivt exploateras. "Mänsklighet, solidaritet, broderskap? Åt sådant tal kan jag bara skratta. På en toalett såg jag nyligen, för första gången på länge, åter en klockparoll: BRÖD ÅT VÄRLDEN! Men korven stannar här!"

Frågan är: har du något liggande om det nya Tyskland som nu tar form eller kan du tänka dig att skriva någonting? Nåväl, förutom några sparsamma anteckningar i min dagbok och ett helt berg som tynger mitt hjärta har jag ingenting liggande. Och skriva? Skulle jag mycket väl kunna göra. Det är bara det att jag, med mina tankar och erfarenheter, befinner mig så långt vid sidan av allt det folk skulle vilja tänka och höra att jag egentligen skinnlagt tanken på att skriva. Men varför ändå inte göra ett försök!

Jag är tysk, ingen djävul och ingen gud Gud kan göra något däråt. Varken det faktum att jag för fyrtiofem år sedan måste överge min hembygd¹ (som då schackrades bort i en stor *tachless*² mellan Stalin, Churchill och Roosevelt) eller att jag för trettiofem år sedan totalt bröt med mina fascistiska föräldrar, och att jag då vid arton års ålder stod där fullständigt uppryckt med rötterna, ingenting av detta har kunnat gottgöra det faktum att jag är tysk. Det

idéer (som skulle ha kunnat bestå däri att man bankade Marx i skallen på apparatjåkarna).

Börmandåta en del intellektuellssvammel om en tredje väg på allvar? Tacka vet jag Rolf Schneiders³ medgivande att de intellektuella faktiskt kollektivt är skyldiga. De har, genom de inte alls obetydliga privilegier som regimen beviljade dem, fullständigt förlorat folkets förtroende. För dem återstod bara en föga ärofull sorti. Vad fanns därmer? Några enstaka, ärliga kyrkofreaks som i skydd av korset, påven och Franz Joseph Strauss, det medger jag, satte stenen i rullning? Men vad hade då varvsarbetarna i Rostock att säga om dem: "Vi är inte troende, vi går aldrig i kyrkan, varifrån kommer plötsligt alla dessa svartrockar?" Nej, de brukades som medel och när syftet var uppnått kördes de till skroten tillsammans med Trabanterna.

Det fanns bara ett stort rop på frihet, och friheten kom genomgående att tolkas som konsumtion. Och det begrep Kohl omedelbart. Han lade sina tio punkter på bordet — och vann. Allra helst som han hade rätt. När jag den gången dristade mig att hävda detta, blev ett par av mina gamla vännervänner nästan rasande på mig. Men ingen hade ju något alternativ, inte SPD och Lafontaine och inte heller de gröna. Lafontaine, som då låg långt över Kohl i opinionsundersökningarna, lyckades genom sin grandiosa fantasilöshet och fenomenala brist på verklighetskontakt spela sig och sitt parti rejält offside. Någon anledning att sörja ser jag inte för den skull.

Å andra sidan är den enhet som herr Kohl beskär oss inte någonting att glädjas åt. Det är en enhet som monopolkapitalet tvingat på oss mensom — det får vi inte glömma — önskades av folket i det dåvarande DDR och i den dåvarande förbundsrepubliken av det skälet att man helt enkelt inte kunde föreställa sig något annat.

Och jag medger, vilket jag (också till mina vänners glädje) redan från början hävdade: under rådande omständigheter fanns det inte något alternativ, ju snabbare VW, Siemens & Co. köpte upp uskottslagret, ju snabbare de där införde *Äminstone* vår levnadsstandard och våra miljöförhållanden, ju snabbare den slumboning som själv kallade sig DDR försvinner, desto förr (kanske om fem eller tio år) kommer det åter i Tyskland att bli möjligt att föra en diskussion, en diskussion värd namnet.

Ty det fördes inte i någon del av Tyskland efter kriget någonsom helst diskussion. I väst blockerades varje försök med den stereotypa uppmaningen: stick då i väg dit bort! I öst genom en vistelse i fängelse eller på därtus. Lika intetsägande var den tyska litteraturen efter 45. En viktig orsak därtill är tyskarnas oförmåga till självkritik. Vi upplever det nu i dessa dagar för andra gången i vår efterkrigshistoria: ingen har deltagit, ingen var med, ingen var för, tvärtom alla har de egentligen hela tiden varit emot. Och då ingen tror dem blir de förorättade. Och när de inte är förorättade då krämar de sig av övermod: vi är minsann åter något att räkna med. Det är så att man kan spy.

Detta är egentligen allt vad jag har att säga i fråga om Tyskland. Eller nej, om skrällen för tyskarna har jag dock ytterligare något att anföra. Ärligt talat förstår jag den inte. Europa är nu en avgjord affär. På toppmötet i Rom fastställdes grunddragen i handels- och valutaunionen och övergångsfasens början spikades till den 1 januari 1994. Bland det som då försvinner är många av nationalstaternas karaktäristika, alltså även den tyska marken. Dessutom ligger på förhandlingsbordet ett förslag om att EG också skall bli militärunion, vilket säkert förr eller senare även kommer att gå igenom. Detta Europa kommer att vara de

"Krieg und Leichen — immer noch Hoffnung der Reichen"
Fotomontage av John Heartfield 1932

(i bästa fall) europeiska multisamas Europa. Det tyska kapitalet? Det är lika tyskt som gräset på marken. Exploateringen av den östeuropeiska marknaden kan bara vara en uppgift för det europeiska kapitalet. Varje "nationellt" näringsliv skulle därvidlag fullständigt komma till korta. Betecknande i detta sammanhang är tillbakagången för republikanerna i år. För tillfället behövs de interner. De stör barakoncernherrarnas affärer och visioner vilka sträcker sig, minst, ända bort till Ural.

De europeiska multisama kommer att ytterligare slipa sina instrument — framför allt det som utgörs av Bryssel. Det är instrument som ärundandragna såväl varjenational som demokratisk kontroll. De demokratiska rättigheter och strukturer som i huvudsak uppnåtts genom arbetarklassens kamp och som under de senaste tio-femton åren redan drastiskt naggats i kanten, de kommer

ytterligare att reduceras. Det blir i stället kapitalet, byråkratin och förtroendet som kommer att växa. Liksom de sociala motsättningarna, vilket dock på intet sätt behöver innebära att motståndet växer. Man kan lika väl tänka sig ett amerikanskt tillstånd — med en ofantlig här av arbetslösa, en oöverblickbar ocean av fattigdom och elände och, på samma gång, av folklig letargi (bästa uttrycket därför är det trettioprocentiga valdeltagandet i USA nyligen). Men hur det nu än må bli, om vi får en USA-variant, en europeisk variant eller en japansk variant — det som blir konstant det är de befryndade, sammanbundna och hopflätade multisama och de har inget gott att ställa i utsikt åt folken.

Och med folk menar jag då i första hand folken i tredje världen. Här ser jag också det egentliga framtidsotet. För första gången i modern tid uppstår nu en allians mellan alla vita och kristna folk (om vi nu bortser från

japanerna, men som "Asiens preussare" är dessa ju att räkna som "nästan vita") mot resten av världen. De vita/kristna folk som hittills — under de senaste femhundra åren — vart och ett för sig underkuvat den övriga världen, tagit livet av hundratals miljoner människor, utrotat dussintals folk, rivit åt sig deras hembygd (tre kontinenter!) med befintliga rikedomar, de kommer nu med förenade krafter att ytterligare utplundra, underkuv och beröva människorna i tredje världen såväl deras rättigheter som deras naturtillgångar. En försmak bjuder oss här Golfrisen. Om det nu blir krig — vilket amerikaner och israeler gör sitt bästa för att frambesvärja — då kommer detta krig att gå till historien som det första stora Nord/Sydkriget. Som det första, ty det kommer att följas av fler.

Mänsklighet, solidaritet, broderskap? Åt sådant talar jag bara skratta. På en toalettsåg jag nyligen, för första gången på länge, åter en klok paroll: BRÖD ÅT VÄRLDEN! Men korven stannar här! Till och med det är dock alltför optimistiskt. Åt världen kommer det inte ens att finnas bröd utan på sin höjd några ynka smulor. Utsugningen av tredje världen kommer närmast att öka, från oljan över värdefulla malmer och lyxlivsmedel ända till ädelträ i de tropiska regnskogarna vars avverkning fortsätter oförminskat allpratat och alla konferenser till trots.

Mänsklighet, solidaritet, broderskap? Åt det kan jag bara skratta. När har de vita och kristna någonsin sökt visa prov på sådana dygder? Har kanhända ett enda av deras brott någonsin blivit "gottgjorda"? (Och det finns brott, som tyskarnas mord på sextio miljoner människor i andra världskriget, vilka helt enkelt inte kan preskriberas.) Har mordet på indianerna och fördrivandet av indianerna gottgjorts? Brotten mot Sydafrikas svarta? Mot Australiens urinvånare? Mot pale-

stinierna? Mot Nya Zeelandsmaorier? Har de stulna biljoner biljonerna betalats tillbaka? Nej. Bara struntprat. De vitas historia på de båda amerikanska kontinenterna, i Afrika, Asien, Australien och Oceanien, det är en historia om blodbad, naturligtvis alltid *with God on our side*. Och denna historia är inte slut. Oavsett om det gäller kriget i Sri Lanka, i Eritrea, i El Salvador, Sydafrika, Filippinerna eller Burma, så är det de vitas krig som där utkämpas. Det ständigt återkommande kväsandet av strejker, av oppositionella, av minoriteter, om det så sker i Argentina, Kenya eller Indonesien så sker det på direkt uppdrag av de vita eller indirekt genom deras köpta hantlangare och kompradorer. De miljontals svältande och de miljontals döende spädbarnen och småbarnen i tredje världen — de svälter och dör till förmån för oss.

Mänsklighet, broderskap, solidaritet? Åt det kan jag inte annat än skratta. Man kan ju bara fråga arbetarna vid VW do Brasil eller vid Mercedes i Sydafrika eller kaffeodlarna i Tanzania eller tobaksplockarna i Indonesien när och var de någonsin skulle ha erfårit något sådant. Även de kommer att skratta. Iprästernas predikningar och i politikernas festal kan de ha hört de vackra orden. Men det vet vi ju också och vi vet också att de vet. Men det bekymrar oss inte ett dyft. Ty det skulle inte finnas någon av oss, som inte skulle harnas av vrede om nu "de där nere" kom på idén att be de vita tillsammans med alla deras kompradorer, "biståndsarbetare", rådgivare, byråkrater, vapenkrämare och präster att dra åt helvete och hänga dem i närmsta träd. Och vem kan möjligen föreställa sig en Nürnbergdomstol där alla skrivbordsbrottslingar — som Bush, Gorbatsjov, Kohl och Thatcher — dömdes för brott mot mänskligheten? Jag kan höra dem alla: säja, säja, nu överdriver du allt. Men jag överdriver inte, jag förbiser bara en skillnad. Den gången gällde det mord på vita.

Nu skulle det gälla mord på svarta, gula och röda, på "fanatiska" muslimer och hunduer. På "sådana" som varken har rätt hudfärg eller rätt religion.

Låt oss vara ärliga. Mänsklighet, broderskap, solidaritet finns inte. Vi kommer också i fortsättningen att glufsa i oss såväl "vårt" bröd som "vår" korv. Vi kommer även i fortsättningen att hålla fast vid "vår" ekonomiska tillväxt. Vi kommer även i fortsättningen att vidhålla att luften och haven och skogarna och oljan och malmen och de exotiska frukterna tillhör oss, liksom under alla omständigheter själva arbetskraften — d.v.s. den del som behövs, resten kan krepera. Och vi kommer även i fortsättningen att med alla de medel som står oss till buds slå ner varje motstånd som flammor upp, om det så är i Nicaragua, Grenada, Panama, Filippinerna eller Irak. B.l.a. av det skälet kommer ju heller inte NATO att upplösas, trots att motivet för dess existens nu försvunnit.

Därför behöver vi egentligen heller inte några republikaner eller någon Front National — ingen Schönhuber eller Le Pen. Vi är redan alla en Schönhuber eller Le Pen. Har vi inte alla sedan krigsslutet övat oss i antisemitism (som omväxling mot de arabiska semiterna) och allmän utlämningsfientlighet? Inte så ofta och inte så extremt. Måttfullt. Ja, så är det. Liberalt. Som måttfulla, liberala demokrater, vita och kristna, kommer vi att uppsluka världen och — att förgås i våra kramp-ryckningar.

Vad hjälper det då att säga: nej, jag är inte alls någon "sådan" tysk! Nej, jag är inte en "sådan" kristen! Nej, jag är inte en "sådan" vit! Lika lite som jag som tysk kan undandra mig ansvar för de brott som begåtts (och kommer att begås) i Tysklands namn, lika lite kan en kristen (och inte ens jag som icke kristen) undandra sig ansvar för de brott som

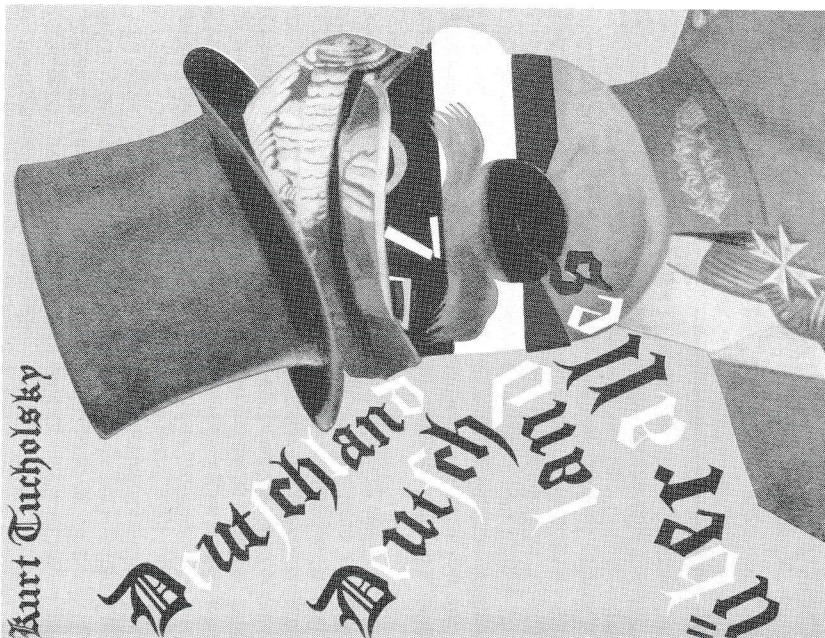
i tvåusen år har begåtts i kristendomens namn och lika lite kan valla — om vi så är spanjorer, svenskar, ryssar eller italienare — undandra oss ansvar för de brott som begåtts i de vitas namn. Mitgefängen, mitgehungen!

Detta må låta tröstlöst. Visserligen håller jag envist fast vid min övertygelse att Marx och Mao är bland de största tänkarna i mänsklighetens historia. Jag medger också att det nu, dagligen och stundligen, visar sig hur rätt de hade på många punkter. Men striden om människors tänkande, den har vi förlorat. Vi kommunister har spelat bort alla chanser. Proletariatet är nu mindre än någonsin en klass för sig. Det kommer inte att öppna sig någon mer möjlighet därvidlag. Jag håller här med filosofen Günther Anders⁷ som, i sitt monumentala verk *Die Antiquiertheit des Menschen* redan för en kvarts sekel sedan, skrev: "Vad som här tilldrar sig är så att säga det omvända mot vad Marx /.../ förutsagt: där han hade räknat med att det skulle vara den förverkligade sanningen som skulle göra slut på filosofin (och därmed menade han, eo ipso, ideologin) har nu tvärtom den triumferande osanningen blivit verklighet; och det som onödiggjort all uttalad ideologi är det faktum att osanna påståenden om världen — nu utgör 'världen'." Anders' övertygande bevisföring — i Marx' anda — att "människorna" i de högindustrialiserade länderna blivit så deformerade, så alienerade att de omöjliga kan inse sin situation, den är så övertygande att man inte kan komma undan den. Detta är för övrigt också en orsak till att tidningar och tidskrifter som För och Nu eller Folket i Bild/ Kulturfront eller pogram⁸ hos oss egentligen bara är medlemsblad för *likasinnade* i vilka några ståndaktiga individer, utan honorar, skriver mot tidsandan.

Hamburg den 24 november 1990

Övers. Margareta Zettersröm

Kurt Tucholsky

John Heartfield: omslag till Kurt Tucholskys "Deutschland, Deutschland über alles", 1929.

Noter:

- 1) Författaren är född i Marienwerder, förutvarande provinshuvudstad i Westpreussen som under Hitler förenades med Ostpreussen. Marienwerder, som ligger söder om Gdansk, på östra sidan av floden Weichsel (Wisla), avträdades enligt Potsdamkonferensens beslut 1945 till Polen och heter nu Kwidzyn.
- 2) **Tachless**: jiddisch, betyder egentligen ändamål, syfte men används också, som här, i betydelsen Geschäft, skum affär.
- 3) **PDS**: förkortning för Partei Demokratischer

Sozialismus, Partiet för demokratisk socialism, vilket är den nya benämningen på det gamla östtyska kommunistpartiet SED.

4) **taz**: förkortning för Tageszeitung; en vänsterliberal tidning som fram till november 1989 var tämligen Moskvavänlig.

5) **Rolf Schneider** (född 1932) är en oppositionell författare från DDR. Har skrivit romaner, dramer, hörspe. Protesterade på sjuttiotalet, tillsammans med andra östtyska författare, i brev till stats- och partichefen Honecker mot

behandlingen av sångaren Wolf Biermann. Av Schneider föreligger i svensk översättning romanerna *Resan till Jaroslaw* (1976) och *November* (1981), den senare med "affären Biermann" som tema.

6) **Mitgefangen, mitgehungen:** tyskt ord-
språk av den ungefärliga betydelsen: den som
är med när ett brott begås måste, även om han
eller hon inte rört ett finger, ändå vara med och
bära följderna.

7) **Günther Anders** (född 1902 i Breslau),
tysk filosof som 1933, vid Hitlers maktöverta-
gande, gick i landsflykt, först till Paris sedan,
1936, vidare till USA där han arbetade i flera
yrken, bl.a. på fabrik. Bor sedan 1950 i Wien.
Har skrivit noveller, dikter, fabler, essäer i
olika ämnen samt en antifascistisk roman vilken
dock bara delvis publicerats. Starkt engagerad
i antikärnvapenrörelsen. Besökte 1958 Hiro-
shima, brevväxlade från 1959 med den ameri-
kanske Hiroshima-piloten Claude Eatherley
vilken efter kriget drabbades av samvetsskval

och förklarades sinnessjuk (brevväxlingen
publicerad i bokform, på svenska 1962 under
titeln *Samvete förbjudet*). Motståndare till
Vietnamkriget. Anders' främsta verk är *Die
Antiquiertheit des Menschen* (Den antikvarade
människan), vars första band bär titeln *Über
die Seele im Zeitalter der zweiten industriellen
Revolution* (Om själen i den andra industriella
revolutionens tidsålder, 1956) och vars andra
band heter *Über die Zerstörung des Lebens im
Zeitalter der dritten industriellen Revolution*
(Om förstörelsen av livet i den tredje industri-
ella revolutionens epok, 1980). Har också
skrivit böcker om Kafka och Brecht.

8) **pogrom:** tyskspråkig tidskrift, startad 1970,
utgiven av Sällskapet för hotade folk, en
människorättsorganisation till förmån för
minoriteter som förföljs på grund av ras, et-
nisk tillhörighet eller religion. Tidskriften, som
är politiskt oberoende, utkommer med sex
nummer per år. I en redaktionsruta sägs ut-
tryckligen att "författare, översättare och foto-
grafer arbetar utan honorar".

PRENUMERERA!

Missa inga nummer
Sätt in 150:- på
Förr och Nu:s pg 35 60 72-9
Ange namn och adress

Rapport från ett land i (fjärrbeläget) krig av Philippe Bouquet

Om kriget i Persiska viken och krigsstämningar i Frankrike, skriver Philippe Bouquet: "Här har vi ändå något att skryta med: en krigsminister (även om det faktiskt heter försvarsminister) som avgår under brinnande krig. Detta är nog unikt i världshistorien (eller vad säger fackmännen?). En politiker som handlar enligt sina idéer är redan det en sällsynthet; men vad sägs om en krigsminister som vill ha... fred? Så sällsynt att det inte kan tolereras."

Det är inte bara synd om människorna, det är också något konstigt med dem: ju mer de ser av krig och våld på TV, desto räddare blir de. Det har nog att göra med vad Eyvind Johnson analyserade som den "fjärmande" effekten av massmedierna (i en tid då dessa ännu var i sin vagga). Men faktum kvarstår. Det går inte att räkna hur många krig, mord och våldaktioner som pågår dagligen på TV-skärmarna i ett land som Frankrike. Därtill skulle världens allra effektivaste datamaskiner behövas. Där-
emot är det lätt att konstatera hur pass rädda människor är. Vissa tanter (av vad Dagerman skulle kallat för "hamstertyp") har redan börjat lagra socker, potatis och nudlar — dieten kan tyckas egendomlig och lite självdestruktiv, med tanke på bantningsshetsen i våra länder. Vissa män (visserligen forskarännen som låter vetenskapen gå före renheten) har börjat använda badkaret som hemgjord bensindepå:

vår tids kategoriska imperativ heter ju bilen! Resebyråerna väntar förgäves på kunder i en säsong då solsugna nordbor brukar stå i kö för en flygbiljett till söderhavnen. Även på "kulturfronten" — ett uttryck som låter lite illa tänkt, just nu — känns rädsan så den stinker. Härmdagen var jag på en teaterföreställning i en halvtom salong: hälften av abonnenterna hade "fallit av" fast platsen var betald i förväg (rädsan bedrog snålheten, kunde man kanske uttrycka det). Det kunde kanske förefalla vettigt, när man nu knappast vågar gå ut, att använda sin tid till ...läsning. Det kan man göra hemma, eventuellt bakom hemgjord barrikad och laddat gevär i beredskap mot anstormande blodtörstiga araber. Men icke. Boklådorna lär stå lika tomma som biograf-erna och förlagen ser med fasa på sina fallande försäljningssiffror. Vad kan då folk ha för sig, just nu, undrar jag. Kanske ligger de till sängs

dagen (och veckan) i ända. Att de kan vara så tanklösa: statistiskt är väl sången den livsfarligaste platsen som finns!

En sak förstår jag mycket bra: de blod-sugnas besvikelse på TV:n. Det är verkligen en skandal: inte har man sett minsta blodfläck än så länge, det är knappt man har *hört* om dödsoffer! Det blir till att kräva tillbaka licenspengarna! Och inte är det bättre med informationen. Här sitter generaler och pratar i timmar om vad som *kommer* att hända. Men vad som *har* hänt är det ingen som vet. Propagandan firar de enda triumferna: Iraks försvar lär ha förstörts *många gånger om* — men fortfarande skjuter man på; och varje nedskjutet allierat *plan* *tidubblas*. Båda sidor skryter om seger vid samma drabbning, eventuellt med samma antal offer — bara omvänt. Under tiden låter Saddam Hussein sig intervjuas av självaste Satan, och Bush ber för sina dagliga offer.

Här i Frankrike har vi ändå något att skryta med: en krigsminister (även om det faktiskt heter försvarsminister) som avgår under brinnande krig. Detta är nog unikt i världshistorien (eller vad säger fackmännen?). En politiker som handlärenligt sina idéer redan det en sällsynthet; men vad sägs om en krigsminister som vill ha ...fred? Så sällsynt att det inte kan tolereras.

På det politiska planet råder samma konstiga situation. Detharuppstått ett slags "samling bakom fanan" i mittfältet. Chirac och Giscard hittar inte — trots ansträngningarna — minsta skäl till oenighet med Mitterrand. Om det bleve väl just nu, skulle de nog söka platsen samfällt som ett slags triumvirat. Det är ute på kanterna som det rör på sig. Men det pacifistiska "lägret" är ett brokigt sällskap. Där hittar man ur-gaullister som generalens egen son och sonson — som väl har direkt linje till dennes ande och påstår att han var emot krig (och jag

som trodde att han räddat vår ära med sitt krigande under omgång nummer två). Bredvid dem har vi oförbätterliga stalinister, som nu ser ett bra tillfälle att ta uppmärksamheten ifrån Balkan och den begravningsperestrojkan och är beredda att gå arm i arm med Le Pen, som just nu låter sin antisemitism gå före sitt hat mot araberna (men står beredd till nytt korsåg i Charles Martels anda; Jeanne d'Arc förknippas ju med kampen mot... England och det lär inte vara aktuellt). Ur dessa led har miljöaktivisterna svårt att höja en egen röst och skrika att detta krig är ett hot mot *hela mänskligheten*. Det finns bara en man, som jag verkligen kan ta på allvar: den gamle (men fortfarande lika "stridbare" i ordets goda betydelse) René Dumont, som i årtal har kämpat mot krig, förtryck, utsugning och hat men också pläderat för nya förhållanden mellan i- och utlänterna (eller Nord och Syd, som det nu heter som omväxling till Öst och Väst) och alltid varnat för galna uppkomlingar, vars ärketyyp på sin tid var Jean Bedel Bokassa I, "kejsare av Centralafrika", världens troligtvis fattigaste stat. Men vad betyder en René Dumont i en värld som hänger sig åt fanatism av varje tänkbar slag: politisk, ekonomisk, militär, religiös osv.?

På attentatsfronten har något hänt: entypisk högerextremistisk aktion mot ett verk som sysslar med invandrad arbetskraft. Kanske inte just det man väntat sig.

Erik Blomberg undrade "hur är kriget möjligt?". Därtill behövs faktiskt inte så mycket: bara rovgirighet och fanatism. Och detta är lätt att åstadkomma om det nu inte finns på lager: men nog är det konstigt med dessa länder som "måste befrias" av alla. Det är bara befolkningen i oljesvampen Kuwait, som man glömde fråga om dess mening. Jag tror för min del att de nog helst skulle vilja lämnas ifred och befrias från... befriarna.

Främmande ubåtar och neutralitetspolitik

av Lars-Gunnar Liljestrand

Illustration: Hans Eliasson

Ubåtskränkningarna fortsätter. Det konstaterar Lars-Gunnar Liljestrand i den här artikeln, där han går igenom den svenska debatten kring de främmande ubåtarna från tidigt åttiotal fram till idag, en debatt som bl. a. lett till nya försvarsdirektiv. Främmande ubåtar skall *avvisas*. I praktiken innebär detta att utländska makter nu fått svart på vitt att försvaret inte ens ställs inför uppgiften att få upp inkräktaren, skriver Liljestrand.

Främmande ubåtar fortsätter att kränka neutralitetspolitiken och ställa suveräniteten Sveriges territorium. Efter ubåtsjakterna under sommaren och hösten 1990 måste både ÖB och statsminister Ingvar Carlsson konstatera att vi fortfarande inte är herrar över våra territorier bli rentummelpåts för både nya och gamla stormakter.

I Europa är Tyskland på uppåtgående som en ny stormakt och Sovjetunionen har fortfarande kvar mycket av sin militära förmåga. USAs ambition att vara den ledande supermakten visas tydligt av kriget i Persiska Viken.

Det är därför viktigt att också idag hävda

och oppositionen har alltid direktiven till försvaret hur militären skall agera mot inkräktarna varit avgörande.

Här visas hur långt Sverige är berett att gå för att hävda territoriet och det är mätaren på neutraliteten.

Det är här det brister mest. Regeringen har ännu inte gett försvaret order om att sänka en främmande ubåt. Sverige har inte en politik av "hårt mot hårt". Fram till 1:a juli 1988 var uppgiften att "tvinga upp" en främmande ubåt.

När Olof Palme tillträdde som statsminister 1982 uttryckte han klart att Sverige kunde uppträda mer resolut. Det var omedelbart efter de omfattande ubåtsjakterna i Hårsfjärden: "Jag vill emellertid redan nu påpeka att den svenska regeringen har möjlighet att beordra militären att sänka en främmande ubåt i svenskt vatten. Den som överväger en kränkning av svenskt territorium bör ta med i beräkningen att regeringen framdeles kommer använda sig av den möjligheten."

Uttalandet uppmärksammades både i Sverige och utomlands och talet framhölls särskilt av Ubåtsskyddskommissionen som i sin rapport sammanfattade politiken mot kränkningarna.

Palmes hot mot kränkande makter omsattes aldrig i handling. Men han underströk själv vikten av skarpa order i sitt säkerhetspolitiska testamente, hans sista stora programtal den 12 december 1985.

Det hade då gått tre år till med kränkningar och statsministern tog upp sitt tidigare hot: "Redan i oktober 1982 gjorde jag klart, i ett särskilt uttalande, att den svenska regeringen har möjlighet att beordra militären att sänka en främmande ubåt i svenskt vatten. Jag sade att den som överväger en kränkning av svenskt territorium bör ta med i beräkningen att regeringen kommer att använda sig av den

möjligheten. Det uttalandet gäller fullt ut även idag."

* * *

Redan under de första ubåtsjakterna i början av 80-talet förklarade en rad ansvariga offcerarna att uppgiften att tvinga upp en ubåt var hartnäromöjlig genomföra. I praktiken innebär den att vissa vapen inte kunde sättas in och att minorn måste bringas att detonera med avsiktlig fördörjning. Även Ubåtsskyddskommissionen påpekade att ingen i världen lyckats få upp en ubåt. När kommissionen lyfte fram Palmes uttalande om sänkning underströk man även att regeringen enligt folkrätten har både rätt och skyldighet att ge erforderliga order för att värna om territoriet.

Marinchefen Per Rudbeck förklarade betydelsen av en sänkingsorder. Då skulle man sätta in stridsladdade målsökande torpeder och lägga ut fält av sjunkbomber.

Översten i kustartilleriet Lars Hansson kritiserade offentligt regeringens politik 1986 i Svenska Dagbladet. Han hade haft befälet över minstationerna under Hårsfjärdenjakterna men då ålagts sådana restriktioner uppifrån att inkräktarna inte kunde bekämpas effektivt.

Jarl Fernlund, örlogskapten och tidigare lärare i ubåtsjakt, gick på samma linje i en debattartikel i Dagens Nyheter 1987, där han krävde en stående order om sänkning för att hävda territoriet.

I en antologi om ubåtsjaktet sammanställd av Ingemar Folke och Lars Hansson *Med alla till buds stående medel* (1987) gjordes en grundlig genomgång av skälen för en order om sänkning i IKFN.

Till de inhemska kritikerna sällade sig under 1987 också den amerikanske fredsforskaren Milton Leitenberg med sin bok *Soviet Submarines in Swedish Waters*.

Ill. Hans Eliasson

Det var en ambitiös genomgång av Sveriges politik baserad på öppna svenska källor. Leitenbergs huvudtes var att ordern "tvinga upp" var orimlig och att restriktionerna visade på politisk undfallenhet mot kränkande makt.

Mot slutet av 1987 var regeringen hårt pressad i ubåtsfrågan. Den samlade kritiken mot IKFN-ordern gick inte att vifta bort och ÖB kom med en kvartalsrapport om kränkningarna som visade på fortsatta omfattande och systematiska intrång på territoriet.

För att återta initiativet i debatten lät Ingvar Carlsson intervjua sig i Dagens Eko den 20 december. På frågan om det fanns stöd från regeringen åt en militär fartygschef om han sänkte en ubåt svarade statsministern:

"Ja, jag vill gärna nu säga något allvarligt till det svenska folket också så att det går fram

till främmande nation. Vi har gett order till vår militära personal, att med alla medel förhindra att vårt territorium kränks. Det innebär en rättighet att använda alla de vapen som behövs för att kunna sänka en ubåt. Och naturligtvis om möjlighet att nationalitetsbestämma den. Det innebär att blod kan komma att flyta."

Uttalandet startade en formlig flod av kommentarer och frågor hos de övriga partierna och i pressen. Reaktionen var i stort sett lika över hela linjen. Hårdare tag välkomnades men man menade att ordern saknade täckning om inte också IKFN-ordern ändrades.

Centern och folkpartiet deklarerade att partierna var villiga att ställa sig bakom en order om sänkning i IKFN. Moderaternas Carl Bildt menade att om ingen sådan order kom från Ingvar Carlsson så "hade stats-

ministern bara ägnat sig åt munväder". Själva ville Bildt dock inte ta ställning för eller emot en skärpt order.

Synpunkterna hos en bredare allmänhet kan säkert representeras av ledaren i socialdemokratiska Östra Småland: "Militärt finns bara ett enkelt besked: Sänk varje främmande ubåt som kan hittas i svenskt farvatten."

Punkt för diskussionen sattes när Ingvar Carlsson den 24 december meddelade att han gett ÖB i uppdrag att "se över kriterierna för vapeninsats".

* * *

Knappt två månader senare, den 18 februari 1988, framlade ÖB sitt förslag för regeringen. Utredningen var hemligstämplad.

Undervåren och försommaren diskuterade regeringen en ny IKFN med oppositionspartierna. Efter "mycket inträngande konsultationer med partiledarna" som försvarsdepartementets tjänstemän uttryckte det, beslutade regeringen den 9 juni om ny skrivning i IKFN som trädde i kraft den 1 juli.

Uppgiften ställdes nu att den kränkande ubåten skulle "hindras från att bedriva fortsatt verksamhet" på inre vatten. Vidare fanns en skrivning "om det behövs, får sådana vapen användas som medför risk för att ubåten sänks eller görs manöveroduglig på något annat sätt" vilket vid en ytlig läsning kan uppfattas som en skärpning av instruktionerna.

Marinens uppgift var dock varken att sänka, skada eller ens att tvinga upp inkräktaren utan endast att schasa bort honom. Detta stod klart för alla inbiterade och bekräftades av rättschefen i försvarsdepartementet i en intervju i tidningen NY Teknik (1988:35).

I sak för ubåtsjakterna betydde den nya ordern ingenting. Den tidigare uppgiften att tvinga upp en ubåt hade från början varit

omöjlig och inriktningen hade i praktiken blivit att avvisa. Men det varen försämrings för Sverige att utländska makter nu fick svart på vitt att försvaret inte längre ens ställdes inför uppgiften att få upp inkräktaren.

* * *

Av förväntningarna från slutet av 1987 om hårdare tag blev intet. Det var något regeringen måste varit medveten om, för det som startade under julhelgen med buller och bång smögs igenom ett halvår senare.

Den nya IKFN gick ut i all tyshet med bara ett kort pressmeddelande. Ett par tidningar var dock observanta och kommenterade: "regeringen talar med dubbla tungor: hårdhet i ord, mjukhet i handling" (Södermanlands Nyheter) och "ett beklämmande antiklimax" (Länstidningen i Södertälje).

Men senare konrektioner från olika håll. ÖBs egen rådgivare i folkrättsfrågor Bo Johansson-Teutenberg (tidigare folkrätts-sakkunnig på UD) kritiserade starkt regeringen. "Efter snart tio års fortsatta kränkningar ville jag ha en klar sänkingsorder, som innebar rätt att sänka en ubåt på inre vatten" framhöll han och hävdade att regeringen i den här frågan kört över både honom och ÖB.

Före valet 1988 gick 22 personer ut i ett öppet brev till partierna. Här framfördes kravet på en stående order om sänkning då man konstaterat att den nya IKFN ej ställde försvaret inför den uppgiften. Bland undertecknarna fanns flera kända svenskar: Curt Steffan Giesecke, Jan Myrdal, Sven Delblanc, Anders Ehnmark, Nils Bejerot och Gustaf Petré.

Regeringens uppgörelse med partiledarna gjorde emellertid att frågan inte kom att tas upp av något parti före valet.

I slutet av sommaren 1988 uppmärk-

sammades dock en studie gjord av en amerikansk forskare Gordon McCormick på uppdrag av USAs flygvapen. Han hade sammanställt politiken mot kränkningar på liknande sätt som Leitenberg och kallade den svenska hållningen för militär bluff. Hans slutrapport *Stranger than Fiction* kom sedan i början av 1990 och kommenterades bland annat av New York Times som i en ledare efterlyste en svensk politik av "armed neutrality". McCormick hade konstaterat att Palmes utfästelse om order om sänkning inte infriats.

Under åren har regeringens argumentation gått längs två linjer. Order om sänkning har vid ett partifällfall ställts i utsikt. Det har skett efter några av de stora misslyckade ubåtsjakterna då allmänna opinionen krävt hårdare tag. Försvar för de existerande instruktionerna är den andra linjen som hävdats mot såväl kritiker som Teutenberg som de amerikanska forskarna. "Försvaret har redan alla behövliga

order och kan sätta in verkanseld." Så har det uttryckts från regeringshåll några gånger, dock utan att man nämnt att "verkan" i detta fall ej avsett sänkning.

Ubåtsfrågan försvann före valet 1988 på ett märkligt sätt. Ulf Adelsöhn har i sin memoarbok berättat hur en sådan enighet skapats tidigare. Han beskriver hur partierna i Utrikesnämnden 1982 järnkade ihop sig om IKFN. De borgerliga ville ha en skrivning om sänkning. Socialdemokraterna var emot och "i den nationella enhetens namn" beslöt alla att hålla kvar vid ordern tvinga upp.

Adelsöhn visar att de ledande politikerna väl förstår vilka instruktioner de formulerar. Sålunda skulle Carl Bildt klarsynt ha påpekat att "har inte militären order att sänka så gör den det inte".

Exemplet visar att vi förutom tio år av kränkningar har lika lång tid av politiskt manipulerande för att försvara den mjuka linjen.

Annons

Margareta Zetterström JAG HATAR DE LIKGILTIGA

Kritik och essäistik 1976-1988
Kulturfront

"Hennes artikelurval utgör faktiskt den första kunniga och lyhörda sammanfattningen av vad som skett inom svensk litteratur från början av 70-talet och fram till nu."

Mats Miljand i Förr och Nu

Reapris för Förr och Nu:s läsare 90 kr (inkl. porto). Sätt in beloppet på postgiro 73 40 56 - 5 (betalningsmottagare Svante Svensson) så kommer boken på posten!

Herodes den store — en av historiebokens mest felbedömda karaktärer

av Jonathan Freud

Jonathan Freud, f. 1943, har publicerat fyra böcker; en roman, en biografi och två essaysamlingar. Men han är främst essayist. Han har studerat historia, nationalekonomi och religionshistoria vid universiteten i Lund, Stockholm och New York. Han sköter författandet på halvtid och är en känd och uppskattad ciceron i Jerusalem, den heliga staden, där han är bosatt sedan många år.

”Caesar”, säger han, ”det var Antonius som gjorde mig till kung, och jag vidgär att jag i alla avseenden har tjänat honom. Jag erkänner att du, om jag inte hade varit upptagen med att kriga mot araberna, skulle ha mött mig i strid vid Antonius’ sida. Jag sände honom så mycket hjälptrupper jag kunde och stora mängder brödsäd. Inte ens sedan han hade besegrats vid Actium, övergav jag min välgörare. När han inte längre hade nytta av mig som allierad, blev jag hans rådgivare. Jag förklarade för honom, att det bara fanns en väg bort från katastrofen: Cleopatras död. Om han bara ville döda henne, lovade jag honom, så skulle jag ge honom pengar, befästningar och en armé. Självt skulle jag bli hans vapenbroder i kriget mot dig. Men hans passion för Cleopatra förörmäskade hans förstånd, och Gud gav dig segern. Jag delar Antonius fall och tar härmed

livs mest avgörande ögonblick. Skulle han nu fångas och förnedras i Octavius’ triumftåg i Rom för att sedan avrättas? Eller skulle han tvingas att framleva sina återstående dagar i förvisning och fattigdom? Vad skulle i så fall hända med dem han älskade — hustrun Marianne, barnen, system Salome? Eller skulle han lyckas? Hade han bedömt Roms härskare rätt?

Octavius tittar på Herodes, tar godtid på sig, ler och säger:

”Du kan vara helt lugn för din personliga säkerhet, och du får fortsätta att regera i ditt rike. Den som besitter en sådan förmåga till vänskap förtjänar att härska över många. Om du förblir lika lojal mot mig, som du var mot min fiende, hyser jag de största förhoppningar för din framtid. Antonius gjorde gott i att lyda Cleopatras råd istället för ditt; genom hans dumhet har jag vunnit dig. Härmed fastställer jag nu ditt konungadöme, och jag ska dessutom låta utvidga det, så att du inte behöver känna saknad efter Antonius.”

Herodes hade inte väntat på att kallas för att stå till svars. Han hade på eget initiativ kommit till Rhodos för att möta segraren från Actium, och han var medveten om de risker han tog. Han återvände till Jerusalem i triumf. Den nye Caesar höll sitt ord. Av Cleopatras valde fick Herodes överta Jeriko, Gadara, Hippos, Samaria, Gaza, Jaffa och Stratonos torn. Och bäst av allt: han blev Caesars vän.

Det är naturligtvis osäkert om Herodes uttryckte sig så mångordigt och om Octavius svarade exakt på detta sätt. Berättaren av episoden heter Josephus Flavius, och han skrev ner händelserna drygt hundra år senare. Josephus blir gärna lite pratig emellanåt, och hanken väl tänkas ha bitrat på formuleringarna en smula. Men beträffande innehållet är referatet från mötet på Rhodos utan tvekan korrekt.

Herodes återvände till sitt rike, där några skulle ha glatt sig om han inte hade återkommit, andra var indifferent och en del, säkerligen icke få till antalet, kunde förväntas glädja sig åt kungens framgångar.

I Israels land är det tätt mellan lämningsarna från den tiden; rester av städer och praktbyggnader i stor mängd, alla tillkomna på personligt initiativ av Herodes. Om vi undantar de sista årtiondena, de år som gått sedan den judiska återinvandringen tog sin början, har det aldrig någonsin byggts lika mycket i Israel som under Herodes’ regering; tempel, teatrar, hippodromer, akvedukter, vägar, murar och hela städer. Den västra tempelnuren, Klagomuren, där judar har bett i snart två tusen år, är Herodes verk. Massada, där pansartruppernas soldater avlägger sin soldat, byggdes av honom. Caesarea, i vars ruiner kulturlivets blomstrar, var Herodes’ praktstad. I Israel påminns man dagligen om den kung, som av tradition brukar pekats ut som en av världshistoriens blodtörstigaste banditer.

Människor som aldrig hört talas om Agamemnon, för vilka namnet Alexander bara väcker vaga associationer och som inte ens hjälpligt kan teckna landets regentlängder, oräkneliga miljoner under snart två årtusenden, känner inte bara till namnet Herodes utan har också en ganska klar bild av personen bakom det. De vet alla när och var han var kung, och att han var osedvanligt grym och blodtörstig. Evangelisten Matteus’ — i förbigående berättade — lilla fabel om bammassakern i Betlehem har präglat hela kristenhetens bild av kung Herodes.

Den judiska traditionen presenterar en liknande bild. I Talmud, som nämner Herodes i flera olika sammanhang, letar man förgäves efter ett gott ord. Där är han ursupator, iduméer, som störtade det judiska kungahuset

och samarbetad med fienden — Rom, kungen som uppmuntrade hellenism och hedendom, han som avrättade så många goda judar — Herodes den galne. Lika litet som Matteus, kan Talmud i det här sammanhanget användas som historisk källa i gängse mening. Synpunkterna på Herodes speglar stämningen långt senare, när Jerusalem hade förstörts. Då var varje människa som tidigare hade samarbetat med Rom — förklarligt nog — ytterst suspekt.

Historiker och historieintresserade har naturligtvis haft en litet mer nyanserad bild. De har märkt att Josephus ibland — trots en generellt avog inställning — har svårt att hålla tillbaka sin beundran för judakonungen. De har förstått att alla byggnadsverken och alla dokumenterade — från härskarhäll ytterst ovanliga — välgångar vittnar om en rikare personlighet än bara den brutale mördarens. En och annan historieskrivare har också försökt sig på någon form av omvärdering. Men i folkdjupet har Herodes' rykte som den utan jämförelse mest kändskalle massmördaren förblivit opåverkat.

Herodes är en av historiebokens mest mångfacetterade och spännande karaktärer. Hans väl dokumenterade och långa liv är otroligt rikt på dramatiska händelser, både av politisk och personlig art, och hans känsloliv borde ha kunnat sysselsätta tjotals psykologer och så småningom också psykiatrer. Han var högradigt präglad av den spänmande kulturella brytningsstid i vilken han levde. Han var idumeern, bar några generationer från ökenlivet, ökenschejken på tronen, men han var också juden Herodes, som byggde Templet och som gav flitiga prov på varna känslor för sitt folk. Dessutom var han greken Herodes. Han besatt djup grekisk bildning och ville förmedla den grekiska kulturens välsignelser till sina landsmän. Han var en man med visioner och

drömmar om storverk, och han saknade inte viljekraft att genomföra dem. Herodes tog itu med enorma uppgifter och tappade aldrig modet inför de största svårigheter eller motgångar. Han levde och verkade pressad mellan Rom och det folk han styrde, och hans strävan var att tillfredsställa dem båda — ett trefaldigt kryssande mellan Scylla och Charybdis. För att klara den seglatsen krävdes en man med mycket speciella gåvor.

Trots den stjärthjälp Herodes fick av sin far och trots allt stöd från de ledande i Rom kan hans karriär och allt det han uträttade bara förklaras av ett bländande intellekt och en enorm själslig styrka. Han måste ha haft en väl utvecklad förmåga att analysera uppkom-

Herodion, ett av Herodes den stores många palats och tillflyktsorter, ligger tio kilometer söder om Jerusalem, på gränsen mellan den judiska öken och det uppodlade landet. Palatset var infällt i en delvis konstgjord kulle, formad som en stympad kon. Enligt Josephus Flavius är detta också Herodes' gravplats.

mande situationer och att — trots ett flammande temperament — organisera sin verksamhet planmässigt och effektivt.

Herodes var utrustad med ledaregenskaper av ovanligt slag och hans soldater följde honom med en närmast blind tillgivenhet. Hans personliga mod är väldokumenterat. Han var orädd, okonventionell, stolt, kanske litet otålig till sin natur och säkerthögrodad och bullrande. I krig kunde han gå vildsint fram, men var lugn och effektiv i nederlagets stund, med en aldrig sviktande förmåga att resa sig igen. Hela hans liv vittnar om vakenhet och flexibilitet. Hans självsäkerhet och tro på den egna förmågan tycks inte ha förmörkats hans sinne för realiteter.

Herodes beskrivs som lång, kraftfull, lätt- rörlig och välgymnastiserad; en man med ett påfallande fördelaktigt yttre. Lite fåfång var han säkert. När håret började gråna vid tinningarna lät han färga det svart igen. Men han levde uppenbarligen förhållandevis sunt och kunde bevara sin kraftfullhet och skönhet till hög ålder. Hans utstrålning och personliga charm är också omvitnad. De som träffade honom hade mycket lätt för att tycka om honom.

Inom denna mänskliga, med så mycket styrka och fasthet, doldes en orolig och ibland osäker själ. Emellanåt drevs han av känslostormar som fick förödande konsekvenser för omgivningen. Den vulkan av passioner som normalt rasade inom honom kunde ibland frysa ner till arktisk, dödande kyla. Han blev lätt vemodig och sentimental och kunde lika lätt fyllas av rastlös entusiasm. Han var snar till vrede, men kunde också förlåta och be om förlåtelse. Han kunde dela andras sorger och gråta över egna illgångar, begångna i hastigt mod. Herodes var, likt alla människor, fylld av motsättningar — bara mer accentuerat. Allt detta vet vi med relativt hög grad av säkerhet. Djupast sett förblir emellertid hans själsliv en

gåta. Han var en ödet's man med drag av Karl XII, omöjlig att förstå för en förundrad samtids och ogripbar för analys. Historikerna — ända sedan Josephus dagar — har inte kunnat enas om vilken personlighetstyp han egentligen var. Herodes' själsliv förblir — likt Hamlets — höljt i dunkel. Det är knappast ägnat att förvåna, att en så komplicerad natur har inspirerat otaliga författare, dramatiker, kompositörer och bildkonstnärer.

Alltsedan medeltiden har Herodes gestaltats flitigt på Europas scener. Främst är det två händelser i kungens liv som har försett dramatikerna med råvara: Herodes som barnamördaren i Betlehem och som hustrun Mariannes baneman. I otaliga dramer i England, Tyskland, Frankrike och Italien har teaterpubliken, åtminstone sedan fjortonhundratalet, kunnat bevitna Herodes grymhet och ämnet har fortsatt att attrahera ända in i vår tid. Voltaire gjorde i sin *Mariamme* kungen till en relativt enkel och kriminell äventyrare. Friedrich Rückert presenterade år 1884 två dramer om vardera fem akter: *Herodes und Mariamme* och *Herodes und seine Söhne*. De ger en relativt konventionell bild av Herodes och torde inte vara aktuella för någon scen i vår tid. Den kanske bästa dramatiska behandlingen står artionhundratalsdramatikern Friedrich Hebbel för. I en kraftfull tragedi, *Herodes und Mariamme*, låter han kungen bli en i grund och botten ädel, men en rastlös och av onda makter styrd människa. Stephen Phillips' *Herod* är en ytterligt välskriven tragedi på blankvers, och Kaj Munks *En idealist* är en fortfarande aktuell. Den mest levande och gripande poetiska tolkningen står Lord Byron för. Hans *Herod's Lament for Mariamme*, som ingår i *Hebrew Melodies*, är ett litet utsökt stycke poesi som skildrar Herodes' sorg, ånger och saknad.

Inom bildkonsten är det vanligaste motivet

också — naturligtvis — barnmassakern, men Herodes fruktansvärda dödsstund har också funnit sina skildrare. I en vacker mosaik från fyrahundraåtti kyrkan Santa Maria Maggiore i Rom åskådliggörs barnorden på ett realistiskt och suggestivt sätt och på kopparportarna från tiohundraålet på katedralen i Hildesheim återkommer samma scen. Pieter Bruegel lät Beflehemsmassakern ske i rykande snöstorm. Målningen finns att beskåda på konstmuseet i Wien och den görett starkt intryck. På sextonhundraålet återkommer samma motiv hos Rubens, Poussin och hos italienaren Guido Reni.

En lång rad författare med vetenskapliga anspråk har naturligtvis också behandlat Herodes' liv. Professor Joseph Klausner bedömer kungen relativt väl i sin *Historia Israelit* och i *Jesus of Nazareth*. John Vickers *The History of Herod* är ett av standardverken och Julius Wellhausens nyanserade syn i *Prolegomena to the History of Israel* har i hög grad påverkat senare bedömare. Avraham Shalit mastodontverk *König Herodes; der Mann und sein Werk* är som forskarbragd imponerande, men uttråkig att läsa. Hugo Willrichs *Das Haus des Herodes* är knappast munttrare, men grundlig och redig. Lättläst och samtidigt informativ är Michael Grants *Herod the Great*. I *The Jews in Their Land in the Talmudic Age* presenterar Gedalya Alon den traditionella judiska inställningen på ett sätt som knappast övertygar. Solomon Zeitlins *The Rise and Fall of the Judean State* ger framför allt en bra bild av den religiösa utvecklingen under Herodes' regering.

Den verkligt stora källan till kunskap om Herodes är Nicholas från Damaskus; historiker, filosof, orator, diplomat, politiker och samtida med Herodes. Han hade en tid varit anställd som informator åt Antonius' och Cleopatras barn och gjorde sannolikt Herodes' bekantskap

redan då. Så småningom flyttade han över till Jerusalem och blev Herodes' förtrogne vän och lärare i mångfald. Nicholas gjorde kungen stora tjänster, och de båda bevarade en livslång, ömsesidig tillgivenhet. Han var välkänd i hela romarriket och hade de bästa vitsord om sig också i själva Rom. Flera gångersände Herodes ut honom på betydelsefulla diplomatiska uppdrag, som Nicholas utförde med minuttös noggrannhet. Han överlevde Herodes och slutade sin långa tjänst med att resa till Rom i egenskap av kungens testamentssekretär.

Nicholas författade ett omfångsrikt historieverk, som han kallade *Historia Universalis* och som bestod av hela etthundrafyrtiofyra böcker. Dessvärre har största delen av verket gått förlorat. Nästan inget av det som rör Herodes' tid finns kvar, men Josephus Flavius hänvisar ofta till Nicholas' verk och citerar det emellanåt i långa stycken. Förmodligen var Nicholas' beskrivning av Herodes bitvis ren panegyrik — de var junära vänner. Josephus är medveten om detta och tar ofta avstånd från Nicholas' bedömningar.

Josephus Flavius, eller Yosef ben Matityahu som han ursprungligen hette på hebreiska, föddes någon gång omkring år 38 e v t och levde ett stycke in på det andra århundradet. Han var farisä av prästerlig släkt från Jerusalem, och i början av det stora judiska upproret mot Rom (66-73) var han judisk överbefälhavare i Galileen. Josephus var en aristokrat med rika gåvor: en skicklig militärtaktiker, en intelligent och bildad människa och en framstående författare. Samtidigt var han uppenbarligen befädd med en del moraliska brister. Kort efter Vespasianus' ankomst i spetsen för de romerska legionerna övergick nämligen Josephus till den romerska sidan. Förklarligt nog betraktas han i judisk tradition med en viss skepsis. Senare i livet bodde han i Rom och skrev bland annat två stora historieverk i

vilka Herodes' liv och gärningar skildras utförligt. Han skrev sannolikt på arameiska och biträdde sedan själv vid översättningen till grekiska. Mest spridd har Josephus blivit i latinsk översättning, och på latin kallas verken *De Bello Judaico* och *Antiquitates Judeae*.

Trots att han uppenbarligen använde Nicholas som huvudkälla, står inte Herodes väl till boks hos Josephus. Han måste också ha haft tillgång till andra, för oss okända, källor. Det kan mycket väl tänkas, att Josephus redan som barn hade hört Herodes förtalas inom familjen; när Josephus föddes hade Herodes varit död i bara fyrtio år. Josephus kom från kretsar där namnet Herodes var hatat och föraktat, och han räknade avlägset släktskap till det hasmoneiska kungahuset, vars tron Herodes tog över. Men trots sin klart negativa grundinställning och uppenbara försök att pådyla Herodes skulden för diverse ont, är det fullt märkbart att kungen fascinerar Josephus, och ibland har han stora svårigheter att hålla tillbaka sin beundran.

Josephus var naturligtvis ingen historisk vetenskapsman i modern bemärkelse, men det är uppenbart att besjälades av en ambition att berättat sanningen så gott han kände till den. Hans redogörelser för de yttre händelserna i Herodes' liv och för kungens faktiska gärningar kan nog anses relativt pålitliga. Josephus gör ingen hemlighet av sin avsky för Herodes, och hans spridda och ganska summariska försök till analys av kungens motiv i olika situationer imponerar inte.

För en rättvis bedömning av Herodes' liv finns en rad odiskutabla fakta tillgängliga. Det av krig plågade judiska folket upplevde under Herodes' långa regering en period av fred och därav följande välbefinnande. Högkonjunkturen förstärktes av kungens outrädda byggnadsverksamhet. Det var goda tider för folk i allmänhet. Arkeologiska undersökningar i

Israel tillför oss ständigt nya kunskaper. De murar som blottläggs sjunger Herodes' lov. Att en eller annan hovintrig under tiden blev huvudet kortare bekymrade vanligt folk-föga. Vi vet, att Herodes skapade samling i det splittrade folket. Vi vet, att han byggde om templet — den främsta nationella symbolen — till ett av samtidens mest berömda byggnadsverk. Vi vet, att han hjälpte judar i trångnål, varhelst han kunde finna dem. Vi vet, att Torahstudierna i Jerusalem under Herodes' tid var intensivare än någonsin tillförene. Det var de studier som rustade det judiska folket till att senare kunna möta förskingring och förföljelser. Genom att minska översteprästens och Sanhedrins makt och på så sätt reducera sadokéernas betydelse, kom de religiösa ledarna att rekryteras ur studiehäusen. Den sortens ledare var absolut nödvändiga, sedan templet hade förstörts och folket förvisats. Det är osannolikt att det judiska folket skulle ha överlevt katastrofen år 70 utan dem.

Naturligtvis hade han karaktärsfel och brister. Hans misstänksamhet blev med tiden närmast patologisk. Och de sista åren han levde, kan han beskrivas som sinnessjuk. Men det finns ingen som helst anledning att förmoda annat, än att Herodes av sina samtida landsmän uppfattades som en god judisk konung.

Jonathan Freud har publicerat följande böcker: "Från Jerusalem" 1986 (andra upplagan 1987), "Palestinsk oskuld" 1987, "Judarnas konung. Berättelsen om Herodes" 1988 och "En judisk bosättare. Easys och tankefragment från Benjamins land" 1990. Just nu arbetar Freud med ett större arbete om de svenska zigenarnas historia. På annan plats i detta nummer erbjuds "Judarnas konung" till Förr och Nu:s läsare till specialpris.

Vänstern är död — leve vänstern!

av Lars Andrée

Vad har hänt med Frankrike? Varför har den franska politiken hamnat utanför? Lars Andrée presenterar Max Gallos *La Gauche est morte. Vive la Gauche!* (Vänstern är död. Leve vänstern! Editions Odile Jacob). Pamfletten kom ut före kriget i Persiska viken och Lars Andrés minnesskriv i december 1990. Trots detta får vi genom den en inrikespolitisk bakgrund till Mitterrand och den franska politiken i anslutning till konflikten. Max Gallo tillhör dem som under kriget kritiserade den franska politiken.

Den 10 maj 1981 vann Mitterrand med stöd av Socialistpartiet presidentvalet i Frankrike. Valrörelsen handlade om arbetslöshet, arbetstid, semesterlagstiftning, förstatligande av banker och försäkringsbolag samt stöd till tredje världen. Vi som såg valaffischerna runt om i Frankrike minns mycket väl den nationella framtöning som Socialistpartiet vinnlade sig om.

Mitterrand mobiliserade med andra ord kring helraden av traditionella vänsterparoller och efter nära nog ett kvarts sekels borgerligt styre i Frankrike grep vänstern makten. Historikerna och sociologerna hade analyserna färdiga i förväg och de skrev om en jakobinsk nationaliseringsiver som drabbade landet, samtidigt som rosenröda semesterkåserier om resor i socialismens Frankrike publicerades.

Sju år senare, våren 1988, blev Mitterrand återvald som president för en period av längst 7 år och vid de efterföljande parlamentsvalen stärkte Socialistpartiet sin ställning. Det var med vänstern vid makten som Frankrike 1989 firade 200-årsminnet av den franska revolutionen.

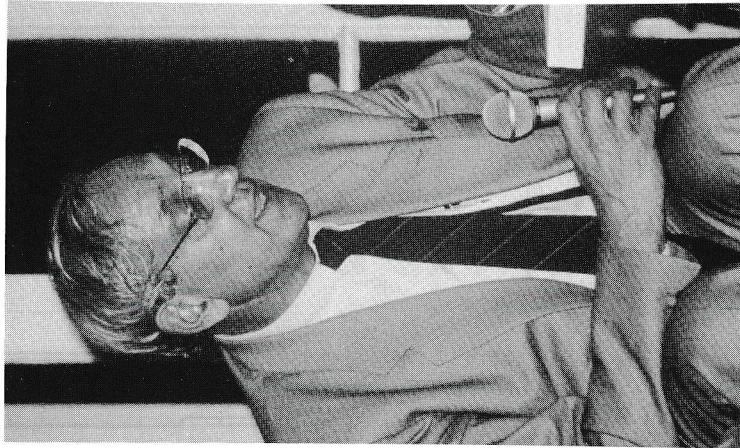
Samtidigt hopar sig bevisen på att vänstern är död i Frankrike. Man skulle kunna säga att kampen upphört på grund av brist på kämpar. Och i det tomrum som uppstått efter dem har Le Pen och den Nationella Fronten flyttat fram sina positioner. Valresultaten under slutet av 80-talet visar att Le Pen, som nu i början av 90-talet får mellan 15 och 30% av rösterna, för första gången mobiliserar långt utanför sina traditionella områden. 80-talet gav Le Pen plattform för ett politiskt genombrott.

På våren 1986 låg en 93 år gammal italiensk invandrade och dog någonstans i Frankrike. Hans son, Max Gallo, noterade de sista ord som den gamla arbetaren mumlade: "Har du sett, dom har dödat Olof Palme, jag grät hela natten."

1974 blev historikern och författaren Max Gallo från Nice medlem i Socialistpartiet, 1981 blev han parlamentsledamot, 1983–84 regeringsmedlem och talesman för Socialistpartiet under Pierre Mauroy, 1988 ledamot för Socialistpartiet i Europaparlamentet.

Som journalist och intellektuell i regeringen har Max Gallo haft en mycket framträdande position. Han har skrivit ett trettiotal böcker, han är översatt till många språk och han har initierat många av de debatter som format socialdemokratisk politik under 80-talet.

I december 1989 publicerade Max Gallo *Manifeste pour une Fin de Siècle obscure* (Manifest inför ett dunkelt sekelslut, Editions Odile Jacob). Manifestet skrevs omedelbart före öststaternas politiska och ekonomiska sammanbrott men framför sig såg Gallo två samtidiga nederlag: 1900-talet har effektivt minerat såväl idéerna om en socialistisk revolution som idéerna om en reformistisk

Max Gallo, januari 1990, Strasbourg.

Foto: Lars Andrée.

under 80-talet. I fråga efterfråga finner han att den genomförda politiken gått på tvärs mot traditionell fransk vänsterpolitik. År för år har avståndet mellan presidentens och regeringens tal och deras handlingar vidgats. Vad mer är, politiskt har vänstern under denna period faktiskt upphört att existera i Frankrike och Europa.

Ekonomiskt, politiskt och nationellt har Frankrike underordnats den internationella trenden.

Vänstern gick till val mot arbetslösheten; i början av 70-talet fanns i Frankrike 600 000 arbetslösa, i början av 80-talet 1,7 miljoner; 1990 har siffran vuxit till två och en halv

eller socialliberal väg via reformer och sociala förändringar. Löst urartade socialismen till förtryck och ekonomisk misär och i väst integrerades reformismen så fullkomligt med ekonomin att den blev oförmögen att påverka den kapitalistiska utvecklingen. Troligen har mängden extremt fattiga i världen aldrig varit större än nu.

Hösten 1990 publicerar Max Gallo en fortsättning på sitt manifest. *La Gauche est morte. Vive la Gauche!* (Vänstern är död. Leve vänstern! Editions Odile Jacob) titlar han i bakspeglarna och granskar kritiskt det egna partiets politik

under 80-talet. I fråga efterfråga finner han att den genomförda politiken gått på tvärs mot traditionell fransk vänsterpolitik. År för år har avståndet mellan presidentens och regeringens tal och deras handlingar vidgats. Vad mer är, politiskt har vänstern under denna period faktiskt upphört att existera i Frankrike och Europa.

Ekonomiskt, politiskt och nationellt har Frankrike underordnats den internationella trenden.

Vänstern gick till val mot arbetslösheten; i början av 70-talet fanns i Frankrike 600 000 arbetslösa, i början av 80-talet 1,7 miljoner; 1990 har siffran vuxit till två och en halv

miljon, vilket t o m är högre än på 30-talet.

Vänstern gick till val mot fattigdomen men 1990 räknar man upp mot 4 miljoner extremt fattiga i Frankrike. Den typ av fattigdom som nu växer fram har man inte sett sedan 1800-talet: välgörenhetsrestauranger och gatukök förtänkarna till slutfasen av andra kejsardömet i Frankrike.

Vänstern gick till val med ett avancerat skolpolitiskt program; i november 1990 demonstrerar 300 000 gymnasiel elever mot förfallet inom skolväsendet och regeringen tvingas i sista stund kasta framen katastrofplan för att undvika att gymnasier och universitet briserar. Absurt! Antalet studenter, behovet av lärare och lokaler går att förutsäga årtal i förväg. Men när räntabiliteten blir allmän regel för regimen så förfaller undervisningen och kulturen sätts på undantag.

Parallellt med denna utveckling har den franska politiken genomgått en egendomlig metamorfos. Samtliga som under 80-talet försökt presentera en vänsterkritik mot politiken har marginaliserats, oavsett om de varit lierade med franska kommunistpartiet eller ej. Kulturdebatten vrids åt sidan; den franska eliten flyr in i en konformism av sällan skadat slag.

De som drabbats av den förda politiken, de arbetslösa, de "nyfattiga", har fråntagits alla kanaler ut i offentligheten. Praktiskt taget all folklig mobilisering har paralyserats. Den franska fackföreningsrörelsen organiserar idag mindre än 10% av den arbetande befolkningen. Strejkerna har därigenom blivit alltmer spontana, bångstyriga och jippoartade, och löneavtalen spränger sönder solidariteten.

Den spontana revolten, som tidigare kunde växa till politiska manifestationer, är på god väg att kriminaliseras. Max Gallos analys bekräftades på ett kusligt sätt lördag den 6 oktober när ett organiserat ungdomsuppror

totalförstörde Vaulx-en-Velins köpcentrum utanför Lyon. Ungdomen organiseras inte politiskt utan i gäng och klaner efter etnisk tillhörighet.

Partierna har lamslagits av en nästan absurd konformism. Det finns inte längre några partiskiljande frågor. Politikerna och de intellektuella tycker lika om allt. Samförstånd utåt och rivalitet om post och position internt har ersatt den politiska debatten, och partierna har blivit oförmögna att formulera politiska handlingsalternativ för att tillvarata medborgarnas intressen. Nästan samtliga valet efter 1988 har mer än halva väljarkåren avstått från att rösta. Opinionsundersökningarna styr hela innehålllet i politiken. Socialisterna har stängt porten till Panthéon och öppnat dörren till börsen, leve krisen!

Max Gallo visar att det inte var en slump som gjorde att 200-årsminnet av franska revolutionen firades i de mänskliga rättigheternas tecken. Kring denna paroll har man kulturellt upprättat en absolut samstämmighet och i dess skydd har alla sociala frågor avförts från debatten. Man nämner därför inte att det var 1794, under Robespierre, som slaveriet avskaffades. Revolutionen firades utan referenser till vänsterns, bergets traditionella honnörsbegrepp nation, republik, medborgarskap, jämlikhet, frihet. T o m den franska nationalsången La Marseillaise anses inom regeringen suspekt. Avståndet mellan makteliten och folket fördubblades under detta revolutionsfirande; antalet poliser, antalet grindvakter som spärrar vägarna mellan eliten och folket har aldrig varit fler. Jubelfesternas tid är åter inne.

Max Gallo stod länge Mitterrand nära men skrivit om honom som en kunglig president som med välvilja regerar över ett konglomerat av individer som man fortfarande kallar Frankrike men som mindre och mindre är en

nation av medborgare. Vänsterns död har också inneburit början till republikens upplösning. Tiden andas och tänker i själva verket som under andra kejsardömet. Rentier och börspekulanter berikar sig medan de sover och nationen vaggas till ro. Den som arbetar får arbeta ännu mer för att relativt sett bli ännu fattigare. Napoleon III genomförde sin kejserliga politik under paroller av kamp mot fattigdomen. Politiskt upprätthöll man under andra kejsardömet konsensus vilket gjorde att den franska nationen var nära att gå under.

Vi kan ta en för Europas nära framtid helt avgörande fråga: immigrationen. Under 80-talet har den franska politiken gentemot invandran steg för steg förvandlats. Tidigare ville man uppnå nationell integration. Invandran skulle efter fritt val kunna bli fullvärdiga franska medborgare. Nu ser vi i striden om de islamiska slöjorna i skolorna och i förslaget att låta utländska medborgare få rösträtt i kommunvalen hur den franska republikens identitet successivt tunnas ut. Vad som skulle kunna bli grundvalen för en genuint fransk politik gentemot arabvärlden, nämligen en stor minoritet muslimer med fullt franskt medborgarskap, förskingras. Istället försöker man införa glidande medborgarskap där vissa är mer medborgare än andra.

Problemen är reella. När vänstern dör, när medborgarskapet ifrågasätts så lämnar man fältet fritt för andra gruppbildningar, för andra politiska krafter att ta över.

1958 röstade Mitterrand mot de Gaulles förslag till konstitution men 1981 accepterade han att bli president under samma konstitution.

Mitterrand blev president i den av de Gaulle skapade femte republiken. Till en början kunde det se ut som om Mitterrand skulle kliva in i en av de Gaulles avlagda kostymer och växa in i föregångarens politik. Uppgiften var grann-

laga: att återupprätta en självständig fransk utrikespolitik. Men Mitterrand har istället snärjt in sig och sin regering i det traditionsbrott som Valéry Giscard d'Estaing genomförde när han öppnade Frankrike för ett vidgat Europa-samarbete.

Frankrike har frivilligt ställt sig vid sidan och titat på medan Helmut Kohl lagt under sig ett enat Tyskland och därmed förändrat grundvalen för Europa-samarbetet. Max Gallo skriver att man måste vara naiv eller dum för att tro att Europa kan påverka Tyskland, vars nationalproduktion motsvarar nära nog en tredjedel av hela europamarknadens. Och i fråga om konflikten i Persiska viken har Frankrike inordnat sin politik under USAs ledning. Mitterrand har ställt den franska nationen i en förödande pätt-position inför USAs politiska offensiv. Den självständiga franska utrikespolitiken har avvecklats. I december 1990 utformade Max Gallo och en grupp inom Socialistpartiet ett uppdrag mot den franska utrikespolitiken, mot att franska trupper ställdes under USAs befäl.

1989 blev en vändpunkt. Man kunde konstatera vänsterns död i Frankrike och med östblockets definitiva sammanbrott försvann ett av de förmåmstahindren för genuint folkliga rörelser i Europa. Det var som om tiden stod stilla. Max Gallo citerar Gramsci: "Det gamla dör men det nya tränger inte fram i ljuset: i detta dunkel föds monstren."

Nu bör vi fråga oss: Vad bör göras? Implicit i Max Gallos text kan vi läsa in svaret på frågan. Det är inte första gången vänstern dör. Sorgarbetet över den döda vänstern innebär att vi sluter graven och påbörjar arbetet för att vänstern må leva.

Isländsk grafik

Den isländska grafikens historia är kort. Det är inte förrän ganska långt in på 1900-talet som de grafiska metoderna vunnit förfäste på ön. En växande skara konstnärer gestaltar med träsnitt, etsningar, akvatint och andra metoder livet och naturen på Island. De bildade 1969 i Föreningen "Islensk Grafik" och har vid både tio- och tjugårsjubileerna ordnat utställningar som gått runt i de nordiska länderna. På följande sidor presenterar vi ett urval av medlemmarnas konstverk genom åren.

Ingiberg Magnússon (f 1944): "Skymningsdröm I", linoleumsnitt

Jón Reykdal (f 1945): "Landskap I", linoleumsnitt

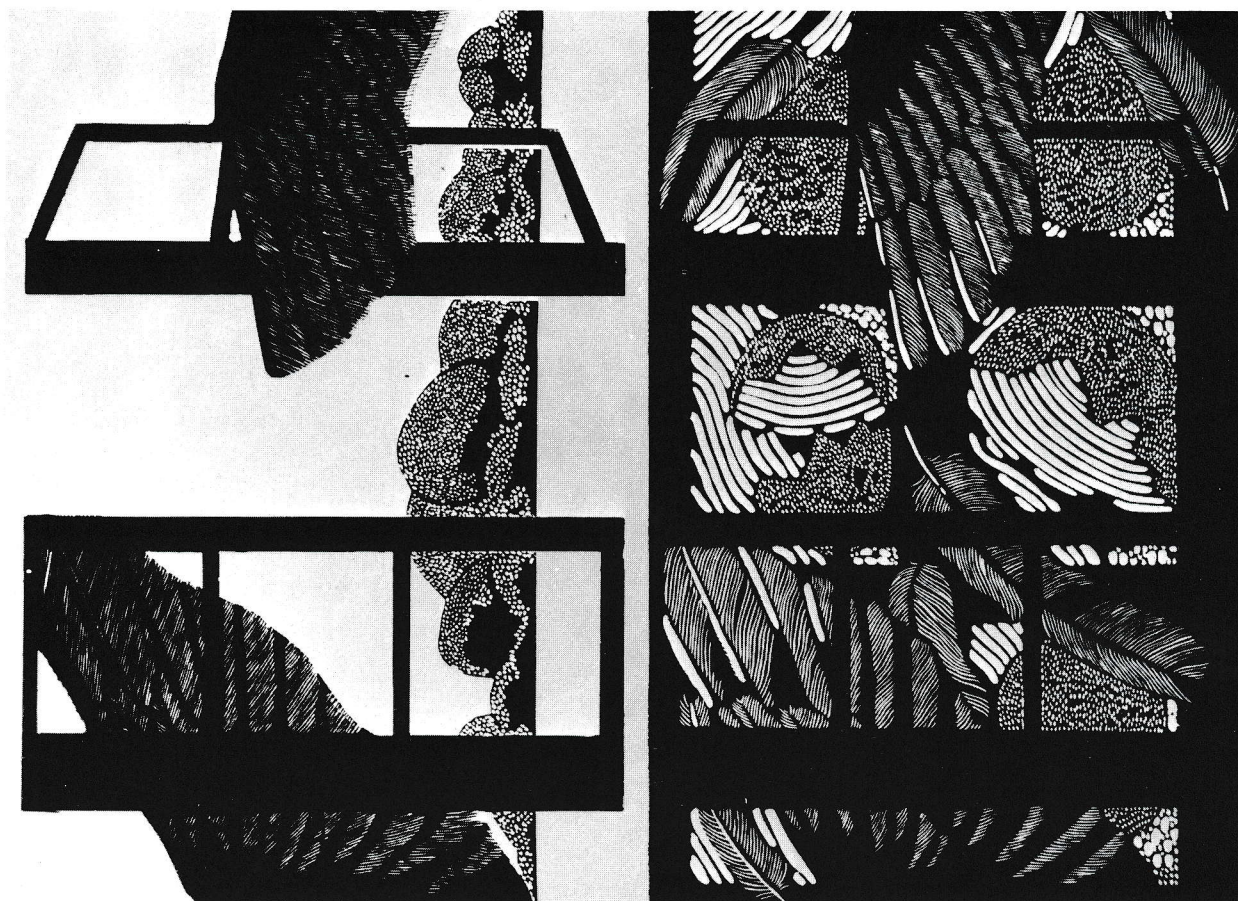
Jóhanna Bogadóttir (f 1944): "Med askar IV", offset-litografi

Kjartan Gudsónsson (f 1921): "Väntetiden", litografi

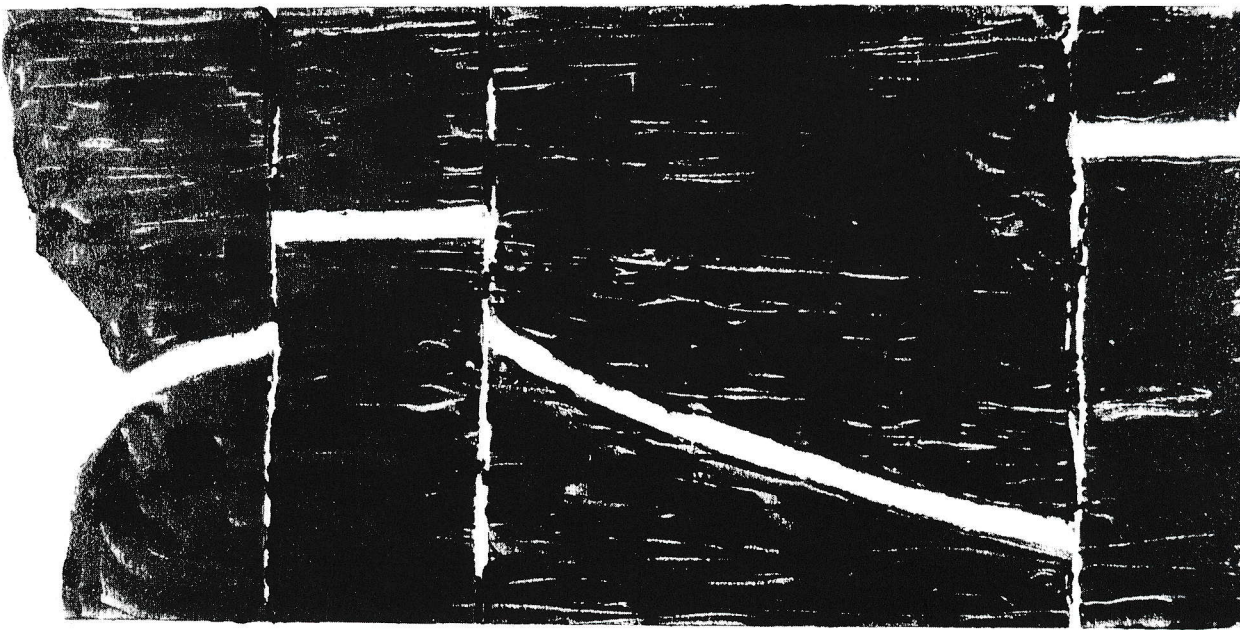
Lisa K. Gudsónsdóttir (f 1949): "Till sist förstod de att unytja vinden", radering

Valgerður Bergsdóttir (f 1943): "Fágel — bild nr 3" ur sviten "Tankar om fåglar och ägg", linoleumsnitt

Adalheiður Skarphéðinsdóttir (f 1950): "Eftir sundið", linoleumsnitt

Anna Líndal (f 1957): "Bunufossar", trásnitt

Asrún Tryggvadóttir (f 1939): "Farfuglar", trásnitt

Fríðrika Geirsdóttir (f 1935): trásnitt

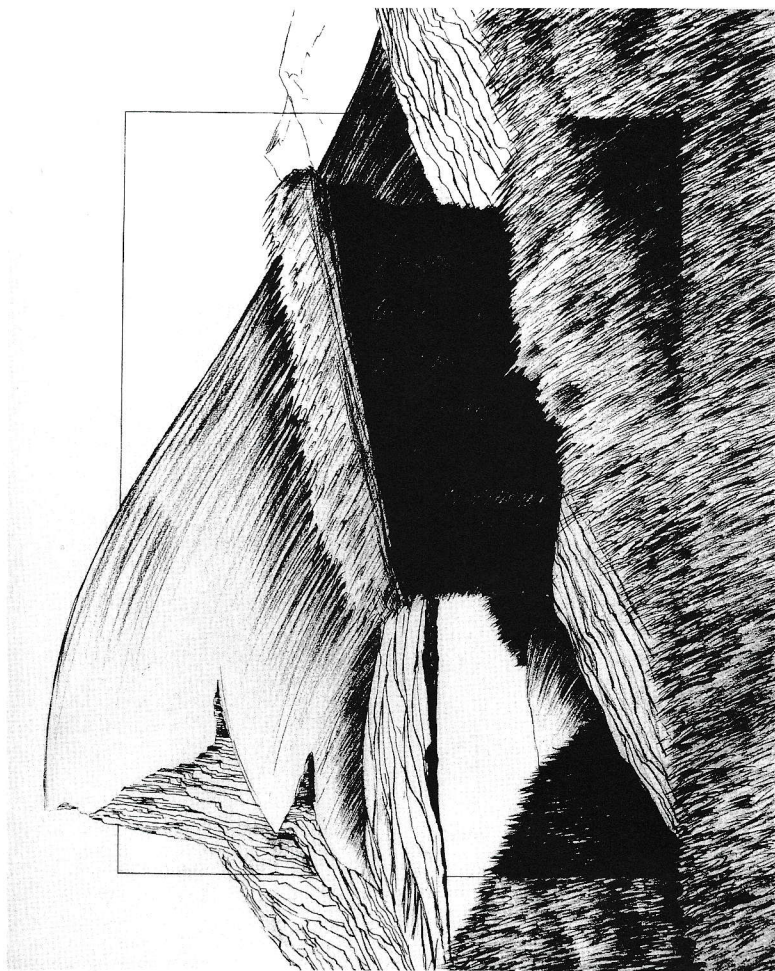
Guðmundur Arnann Sigurjónsson (f 1944): "Sjálfporträtt", trásnitt

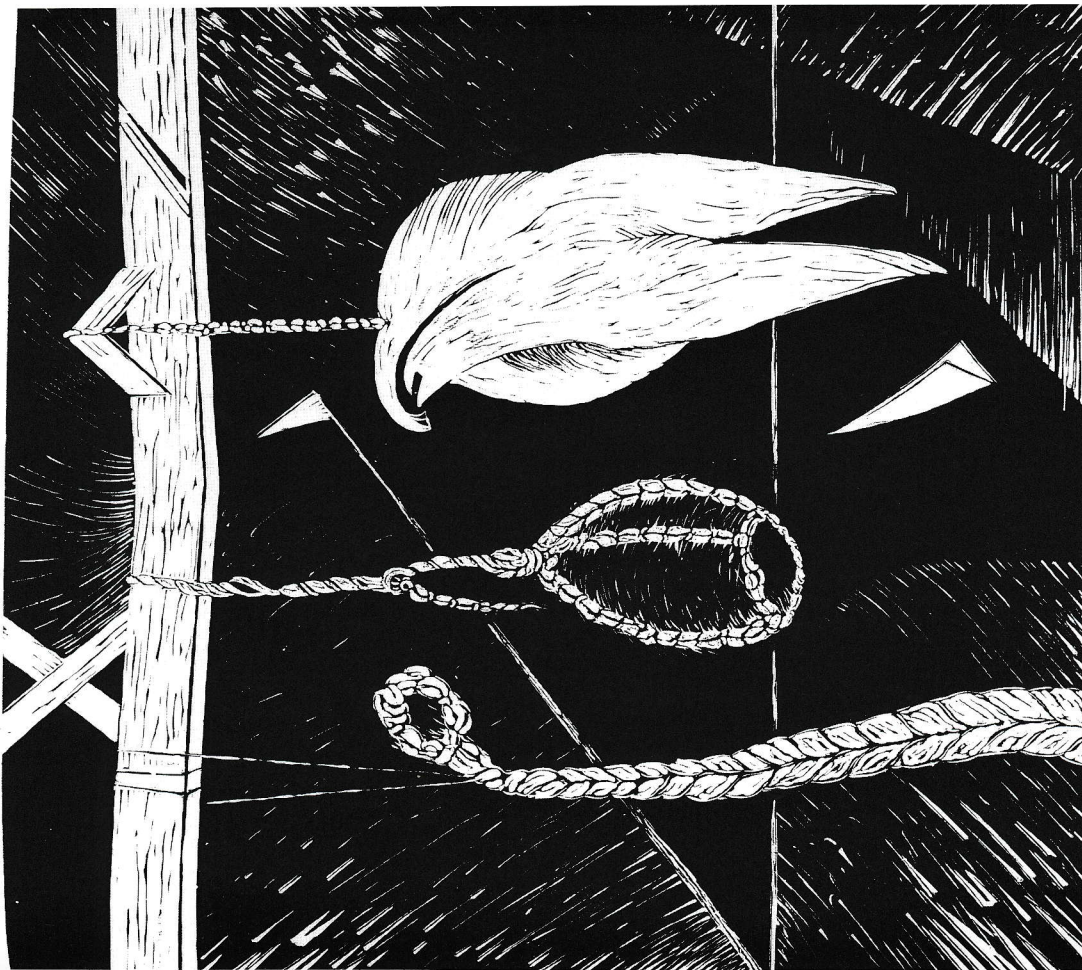
Jenny Guðmundsdóttir (f 1953): "Morgonkyss", radering

Karólína Lárusdóttir (f 1944): "Huset við sjón", akvaint

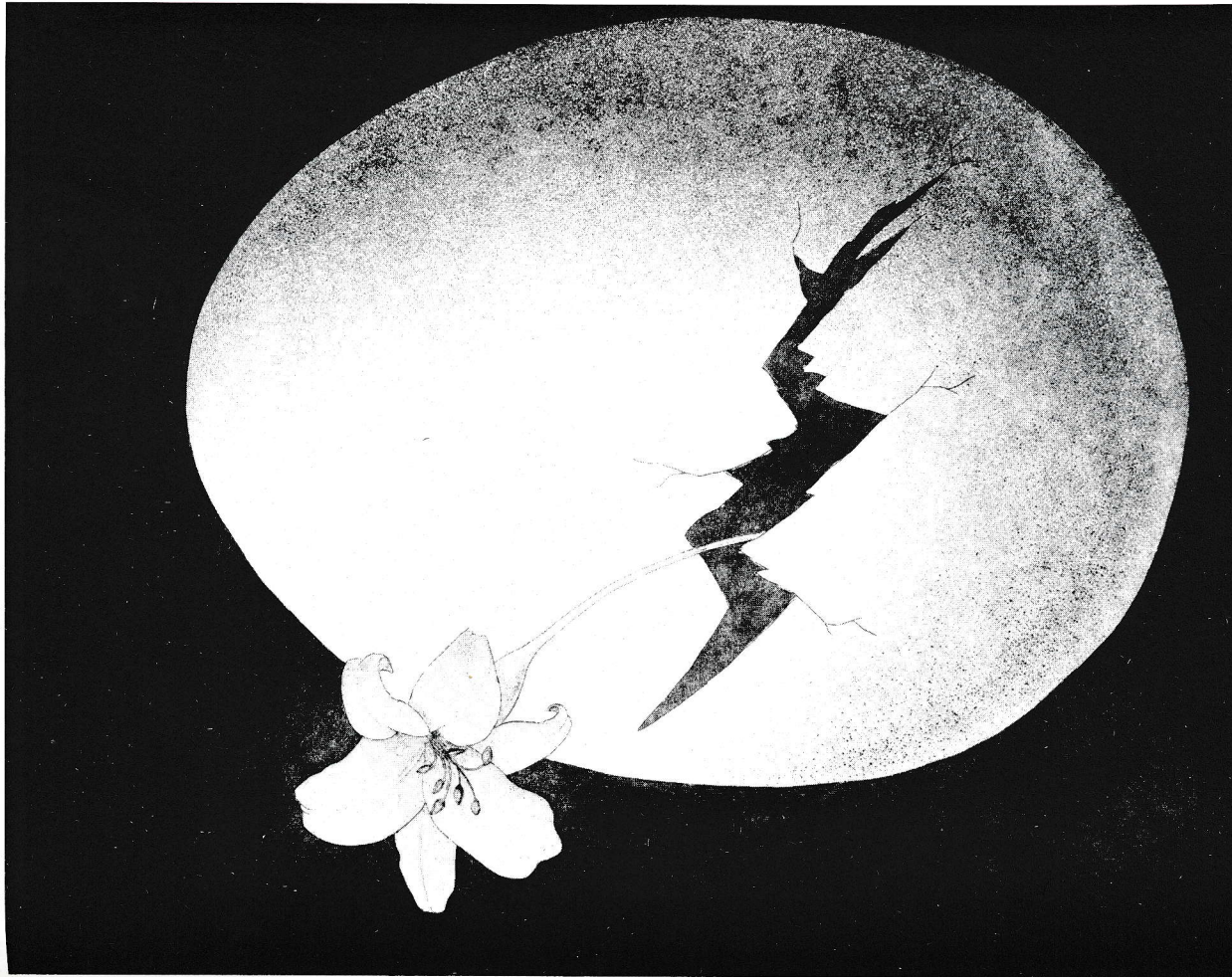
Lisa K. Guðjónsdóttir (f 1949): "Gammalt hus med gräs på taket", radering

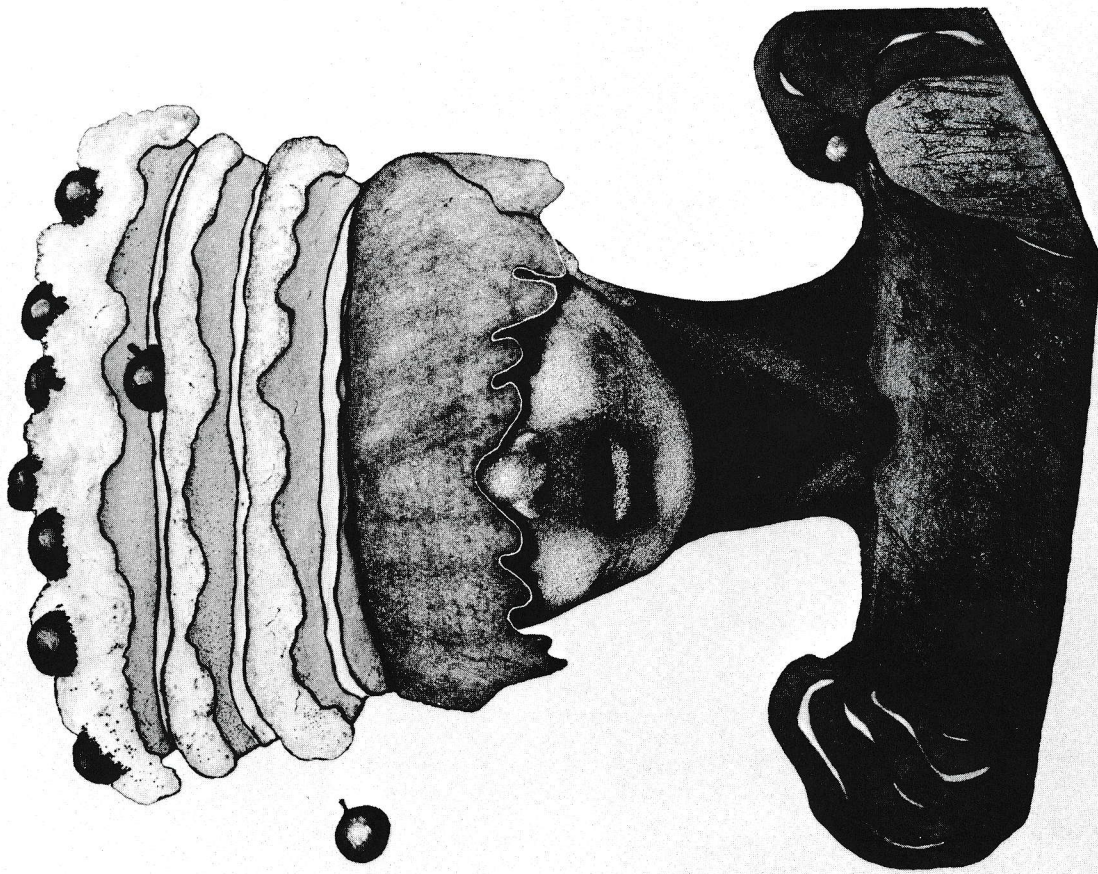
Ríkardur Valtingoier (f 1935): "Stilleben 2", träsniitt

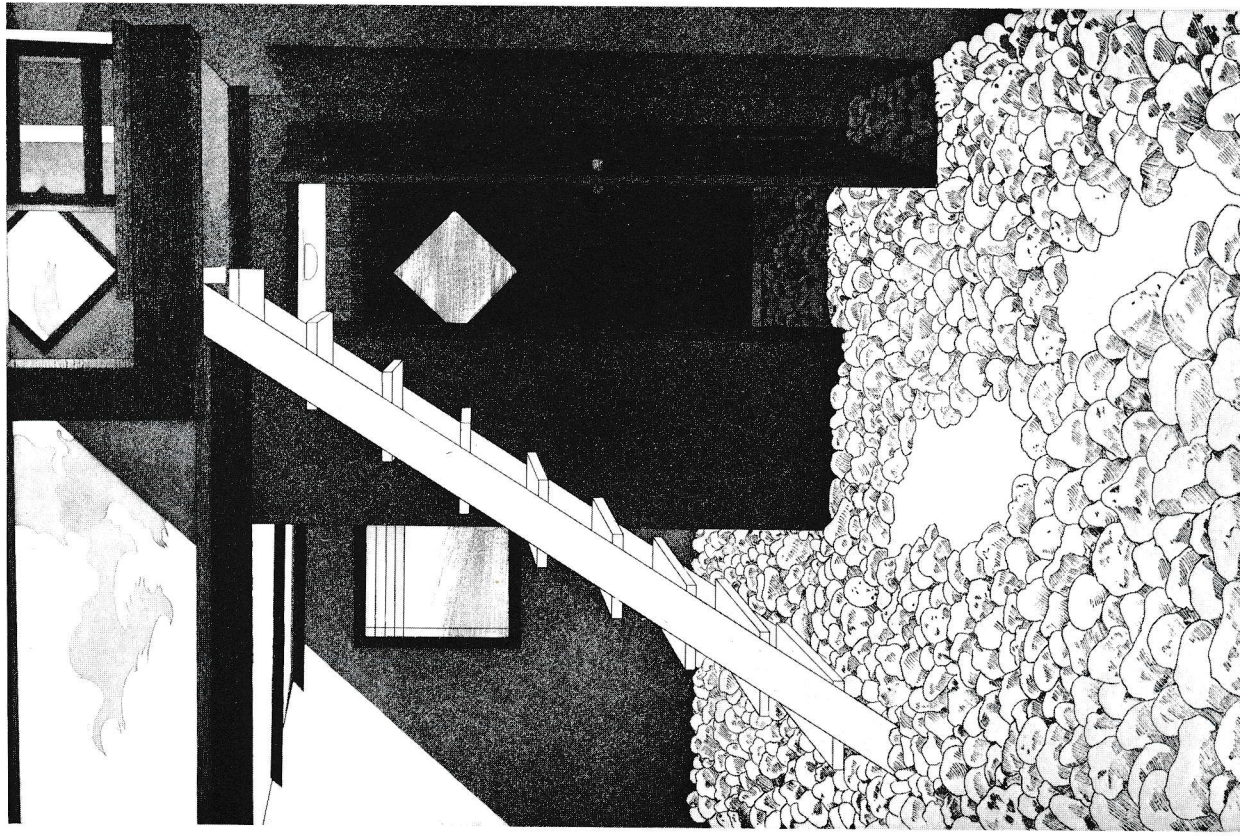
Rut Rebekka Sigurjónsdóttir (f 1944): "Skiss nr 1"

Ingunn C. Eydal (f 1942): "O, du bräckliga värld..." , radering

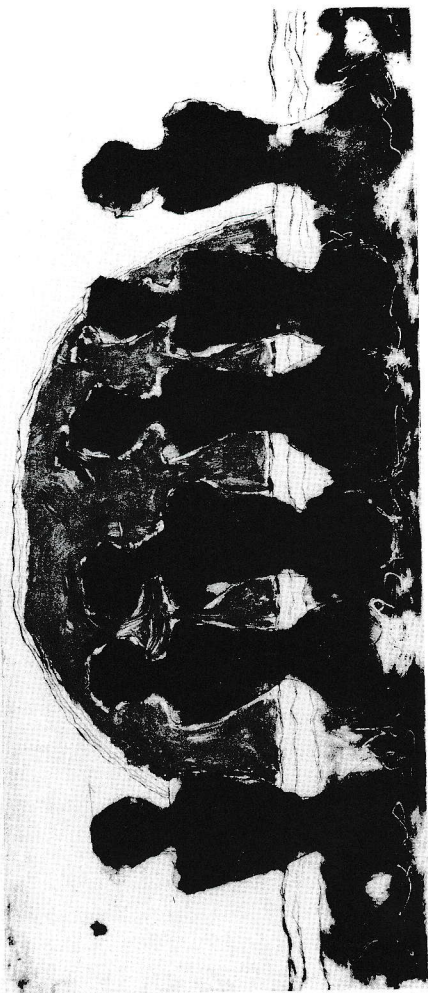
Ragnheiður Jónsdóttir (f 1933): "Deluxe and delightful", radering/akvatint

Sigríð Valtingjör (f 1935): "Tystnad", akvatint

Valberedning

en novell av Mats Miljand
Illustration: Hans Eliasson

Margrét Birgisdóttir (f 1954): "Solnedgång", torrnålsradering

Ett år hade snart gått sedan HSB-föreningens årsmöte utsåg Lars-Gunnar Larsson till ordförande i valberedningen. Han mindes väl hur Pontus Persson som var ordförande för HSB i stan och tillika ordförande i Nya Folkboendet, den yngsta av HSB-föreningarna, låtit klubban falla i bordet med en högtidlig klang. "Jag finner Lars-Gunnar Larsson vald till valberedningens ordförande." Lars-Gunnar hade aldrig blivit riktigt förtrogen med klangen. Det kändes lika tungsint varje gång föreningsklubban föll. Maktpåliggande. Som om hela folkrörelsesverige ställde sig bakom varje beslut och tvang just honom att ensam verkställa dem.

För att informera honom om de aktuella förhållandena hade nu Pontus Persson, som i dagligt tal aldrig kallades annat än Pepe, kallat honom till ett sammanträde. Och trots att han varit med i HSB-föreningen länge, och dessutom suttit med i valberedningen tidigare, kände han en viss stolthet och tillförsikt när han promenerade genom stan den klara men kyliga novembermorgonen. Han utgick från att det var viktiga saker han kallats att avhandla med Pontus Persson då denne var en upptagen man med många slevor i olika grytor.

Valberedningsjobbet utfördes vanligen i skymundan och Lars-Gunnar hade endast motvilligt tagit på sig arbetet. På den punkten var adjunkt Lars-Gunnar Larsson omvitnat nog. Ingen kunde beskyllda honom för att fika efter poster eller ryktbarhet! På sätt och vis var uppgiften handfast och åtagandet var trots allt begränsat. Inte gav det innehavaren någon rörelsestatus heller, det skulle ingen tro.

I känsliga situationer, när det rådde starka motsättningar i HSB-föreningen, kunde valberedningen emellertid ha större politiska konsekvenser än de vanliga medlemmarna i allmänhet förstod. Dess uppgift var ju att undvika öppna linjestrider och uppslitande

personstrider. Därför låg det alltid i styrelsens intresse att försöka bevaka valberedningens arbete.

HSB-föreningens valberedning brukade inleda sitt arbete strax före jul med ett möte där den gick igenom förutsättningar för det kommande arbetet. Särskilt de nya ledamöterna kunde behöva en introduktion. Vid detta möte brukade HSB-föreningens ordförande genom sin motsvarighet i valberedningen låta en del inofficiella synpunkter framföras angående hur den nya styrelsen borde komma att fungera mot bakgrund av de erfarenheter man gjort under det förlidna året. Det innebar att de båda förtroendemännen först måste träffas.

Sammanträffande var bestämt till klockan tio på lördagsmorgonen i Pontus Perssons hem. Lars-Gunnar Larsson anlände punktligt, sneddade mitt för den rätta adressen över från den till solbelysta trottoaren upp på den skuggade på motsatta sidan och slog in koden på porttelefonen. Efter någon minuts väntan hörde han barnskrik ur den raspiga högtalaren och sedan hördes Pepe försöka överrösta dotterns ilska med sin morgongrunliga röst. Lars-Gunnar hade aldrig tyckt om porttelefoner. Det var något med den rollfördelning som är inbyggd i systemet som störde honom.

"Jaa...?"

"Det är Lars-Gunnar Larsson."

Det surrade till i låset när Pepe tryckte på öppningsknappen uppe i sin lägenhet. Lars-Gunnar blev insläppt och tog hissen tre våningar upp och när han drog ifrån gallergrunden i den gamla hissen och klev ut i trapphuset var Pontus Persson redan i färd med att häkta av den rasslande kedjan från dörren. Ordföranden tog emot honom i en sliten blå morgonrock, långa trådar hängde ner från skörtet. Rocken var slarvigt hopsnörd och han förevisade till synes ogenerat sina slattriga kalsonger som gick i en ljus grönnaktig ton. Flickan på hans arm hade morgongröten runt munnen och torkade just av fingrarna mot ordförandens rockkrage. Hon utgjorde hans andra barnakull. Pepe var omgift med en av Lars-Gunnars forna elever och egentligen var han väl lite för gammal för att gå omkring med barn på armen. "Men kärleken hade krävt större offer än så", tänkte adjunkt Larsson. Och för övrigt angick honom inte saken.

"Välkommen, stig in", sa ordföranden och steg åt sidan bakom dörren. Trots att Lars-Gunnar inte var många år yngre än Pontus Persson stod han förläget dröjande strax innanför tröskeln, osäker på vilken stil som passade. Han förstod inte vad det var som fick honom att känna sig löjlig, kanske var det Pepes självbelåtna sätt att föra sig trots sin påvra klädsel, kanske var det bara det att han föreställt sig en något högre grad av formalitet.

Lars-Gunnar kände sig handfallen och förvirrad inför Pontus Perssons muntert granskande ögon och ångrade onedelbart att han klätt sig i den alltför högtidliga kavajen. På något sätt avslöjade den honom i Pontus Perssons ögon. Kanske uppfattade Pepe honom, en medelålders gymnasieadjunkt, som en grüngöling som inbillade sig att han kommit sig upp. Pepe skulle säkert sätta honom på plats. Det var bäst han var på sin vakt.

"Jag hoppas du ursäktar. Frugan jobbar idag, förstår du! Du kan väl sitta ner så länge!" sa Pepe. Hans leende rymde ett okynligt drag.

Lars-Gunnar satte sig i soffan i det ostädade vardagsrummet och väntade. Han var

egentligen inte överraskad. Att låta folk vänta var ett beprövat knep för att få folk spaka. Så där hade han fått vänta utanför en major Grönbergs tjänsterum i Karlstad när han förklarade sig vara vapenvärdare under mönstringen. Det var fantastiskt så många konstiga idéer, så mycket oro och tvivel som kunde fara genom en människas huvud bara för att man satt och väntade! Det spelade ingen roll om man var ung eller gammal och erfaren. Självkänslan liksom bara blåste bort.

Det fanns inget Lars-Gunnar Larsson kunde göra annat än att låsas som ingenting och han väntade verkligen tålmodigt. Men efter en stund började tankarna ändå att fara på vilna stigar i hans huvud. När han tänkte närmare efter, insåg han — alldeles oavsett sin principiella inställning — att han aldrig skulle komma med bland de stora, de verkliga intelligenserna i rörelsens ledning. De som led så svårt med alla dem som likt han själv aldrig riktigt ville växa och mogna. Han insåg precis hur påfrestande det var för dem att alltid tvingningar på. Jag överväger att under nästa styrelsemöte lägga fram ett diskussionsunderlag i frågan. Valberedningen bör följa utvecklingen av den diskussionen. Den kan komma att påverka de ställningstaganden ni måste göra i olika personfrågor.”

Slutligen överlämnade han, liksom i förbifarten, diverse lössryckta namnförslag.

”Det är upp till er att avgöra det här i valberedningen. Jag vill bara lämna några uppslag. Muntligen förstås. Det ska inte finnas papper på sånt här.”

Personerna han nämnde hörde alla hemma i kretsar som fanns i HSB-föreningens närhet, men de stod alla utanför dess egentliga gemenskap. Vilket betydde att de inte bodde i bostadsrätt och därför inte var medlemmar. Det var idel lokala kändisar, kommunala galjonsfigurer av det flitiga slag, som Lars-Gunnar Larsson så väl visste att det kära folkhemmet behövde ta till vara för sin framtids skull.

”Nyttigt folk”, sa Pontus menande. ”Sådana som kan bidra till att förankra HSB här i kommunen.” Han nämnde namnen eftertänksamt, ett och ett i taget, droppade dem på ett så lågmålt sätt att Lars-Gunnar skulle uppfatta proceduren som en bisak. I själva verket var dessa namn det enda väsentliga han sa under samtalet. Genom dessa namn uttryckte ordföranden helt enkelt den politiska linje som han ville att valberedningen skulle följa.

Pepe reste sig från fätöljen, hissade upp axlarna strax under öronen och skakade sina långa armar som om han stelnat till eller börjat frysa under samtalet. Om det var så eller om han höll på att lösgöra sig från något som tycktes honom undermåligt var omöjligt att avgöra. Sedan gick han några lovar i lägenheten för att ge Lars-Gunnar tid att smälta signalerna och ställa eventuella frågor innan han deklarerade uppbrott.

Audiensen hade varat tjugofem minuter, effektiv tid. Pontus Perssons dyrbara tid medgav inte längre santal.

”Jag måste hinna gå en promenad med flickan i parken innan Jessica kommer från jobbet och sedan har jag ett viktigt möte på eftermiddagen. Jag hoppas att du har fått lite matnyttigt med dig till valberedningen nu.”

”Visst, visst”, sa Lars-Gunnar käckt. Men han måste be att få låna toaletten innan han gick. Han hade sett en stor ljus toalett i andra änden av hallen när han kom. Men innan han hann gå åt det hållet sa ordföranden: ”Du kan ta den där!” och visade honom på en dörr till vänster om ytterdörren.

När Lars-Gunnar steg in genom den smala dörren och där bakom dölde sig ett obetydligt skyffe som sköt in under trapphuset som ett rävgryt. Taket lutade snett inåt och han hörde ljudet av träskor som slamrade nerför trappstegen på den andra sidan. Utrymmet var minst sagt snällt tilltaget. Lars-Gunnar, som ändå inte var övermedellång, fick klämma fast skjortan under hakan och åla sig ur byxorna. När han satte sig på stolen fick han böja huvudet under trappan och just som han satte sig slog knäna i väggen under handfatet. Han måste sitta snett på kanten som en lady i damsadel när han utträttade det han inte kunde hålla tillbaka.

Det var ett fint hus han bodde i, ordföranden, det kunde han trots allt inte neka till. Ett kulturhus i centrala stan och inte vilket HSB-hus som helst! Pontus Persson hade under stor diskretion förhandlat med den socialdemokratiska majoriteten i kommunstyrelsen om en pietetsfull renovering av det rivningsfärdiga huset mot att HSB fick bygga nya bostadsrätter på resten av tomten...

Han hade knappt avslutat tanken när han upptäckte att han inte kunde utföra den nödvändiga cirkelrörelsen med armen utan att slå armbågen i väggen. Han var tvungen att resa sig halvvägs och luta huvudet framför sig tills han stirrade ner i det brunrostiga handfatet, alldeles i höjd med smutsranden som löpte runt skålen ungefär halvvägs från botten.

Medan han stod där med skjortfliken i munnen och rumpan i vädret kunde han inte låta bli att tänka att Pontus Persson, HSB-föreningens ordförande och tillika ordförande i Nya Folkboendet, exakt visste vad som försiggick därinne och han ångrade att han låtit sig luras på det här sättet. Han hade gått hem till Pontus Persson bara för att få skit på fingrarna. Och det fanns bara kallt vatten i kranen och ingen tvål!

Till slut lyckades han i alla fall gnugga sig ren. Han tvättade händerna i det kalla vattnet, krånglade på sig byxorna och trasslade sig ut från kyffet som inrymde toaletten. Lars-Gunnar tog ett sammanbitet farväl av Pontus Persson som log blitt och envisades med ett långt och varmt handslag med den vänstra handen på hans underarm, så som man under lång tid haft för vana att göra vänner emellan i folkrörelsesverige. Sedan, på väg ner i hissen, luktade Lars-Gunnar på händerna. Det doftade fortfarande om dem.

Porträtt av en bödel

Recension av Margareta Zetterström

Juristen och journalisten Arkadij Vaksberg har med boken *Skjut de galna hundarna!* gett ett viktigt bidrag till förståelsen av det moderna Sovjetunionens historia. Berättelsen om Andrej Vysjinskij, riksåklagare under Moskva-processerna, är både ett fängslande personporträtt, en skildring av en samvetslös karriär, och ett porträtt av ett samhälle och en hel tidsepok, den stora terrorns och skräckens år.

Vysjinskij, vars ursprung var adligt snarare än proletärt, var mensjeviken som blev bolsjevik först 1920. Han var jurist och gjorde under tjugo- och trettioåren en kommittekarriär. Hans specialitet som åklagare vid offentliga rättegångar var att *framvinga erkännanden* från de åtalade för att därigenom ge processerna ett sken av legalitet. Till sin hjälp hade han därvid en tjänstvillig KGB-stab av torturerare som sällan misslyckades i sitt värv. Offren erkände för att slippa ytterligare tortyr, tog ibland i efterhand tillbaka sina erkännanden men utsattes då för ännu mer "behandling" och avrättades till slut i det som, med den tidens politiska språkbruk, kallades en nödvändig *desinficering*. I allmänhet var brotten som de åtalade dömdes för *inte begångna*, utan blott *befarade*.

Juristen Vysjinskij, som i teorin, i olika skrifter, kunde hylla de ädlaste demokratiska principer, var i praktiken en av nyckelfigurer na när det gällde att sätta lagarna ur spel och sända folk i döden utan några som helst bevis om skuld. Och han drog sig heller inte för att personligen sko sig på processerna, tillskandade sid vid ett tillfälle helt olagligt konfiskerad egendom (en datja och en stor summa pengar).

"Man måste komma ihåg att kamrat Stalin påpekat, att det i samhällslivet, även i vårt, förekommer perioder och ögonblick, då det visat sig att lagarna blivit föråldrade och måste negligeras." Så skrev Vysjinskij 1937 och några år tidigare hade han i direktiv till åklagarna i Leningrad hävdats att "mål, där det dokumentära bevismaterialet inte skulle räcka till för domstol, skall avgöras av SSSR:s inrikeskommissariats Särskilda sammanträd", dvs. ett helt utomrättsligt organ. När det gällde de många åtalade — som vid rättegångarna och i pressen kallades pack, stinkande kadaver, skit, galna hundar, vämjeliga byrackor, fördömda reptiler etc. — utbildades en praxis där själva de kränkande epiteten ansågs utgöra "bevis" nog.

Vaksberg skildrar Vysjinskij som en på sitt

sätt mycket "duktig" man, en trägen arbetsmyra, handlingskraftig, minnesgod, värtalig, kunnig och bildad, en streber vars framgångar dock hela tiden grumlades av skrällen för att förr eller senare själv bli offer. Vysjinskij var dock uppenbart född under en lycklig stjärna. Han klarade sig helskinnad hela Stalins livstid ut och visade efter dennas död den bome karriäristsenslyhörde känslighet, förstod genast vad den nya situationen krävde och vände följsamt kappan efter vinden.

Det kan naturligtvis så här i efterhand synas märkligt att så många radikala människor i väst, även inbjudna jurister, *försvarade* Moskva-processerna. Vaksberg själv menar att en normal jurist i ett normalt land vid den här tiden helt enkelt inte kunde föreställa sig "att det skulle kunna förekomma framvingade, icke frivilliga erkännanden vid en offentlig rättegång". Erkännanden blev, i sig, ett bevis för de åtalades skuld. Därför kom det faktum att den västerländska vänstern, förskräckt över fascismens seger i Europa, känslomässigt inte ville och inte kunde bryta sin solidaritet med "den första arbetarstaten" som man trots allt såg som att trofast värm mot fascismen.

Att många av den tidens radikaler lät sig duperas av Vysjinskij:s juridiska trollkonster, det är dock *en* sak, ett faktum värt att begrunda. En helt *annan* sak är att idag, när sanningen är känd, *fortsätta* att försvara dessa processer. "De lade mig på golvet med ansiktet nedåt. Med gummipiska slog de mig över hämlarna

och ryggen. Jag placerades på en stol och de slog med samma gummipiska mot benen... Och dagarna efter, när dessa ställen på benen var uppsvullda av ymniga inre utgjutningar, piskade de å ter dessa röda, mörkblå och gula utgjutningar, och det smärtade som om man hållt kokande vatten över de smärtande benen (jag skrek och grät av smärtan). De slog mig över ryggen med gummipiskan, de slog mig i ansiktet... Hela tiden upprepade förtärsledaren hofullt: 'Om du inte skriver under kommer du att få stryk igen, huvudet och högra handen kommer du att få behålla, men resten ska vi förvandla till en oförmög, blodig klump.' Och fram till den 16 december 1939 skrev jag under. Nu tar jag tillbaka mina vittnesmål, som har avtvingats mig på detta sätt..."

Så skrev den kände regissören och teaterledaren Meyerhold, en av de många kulturpersonligheter som blev terrorns offer, i brev till sina bödlar. Och kanske kan man — som Stefan Lindgren gör med hela Stalin-epoken i sin starkt negativa recension av Vaksbergs bok i FiB-kulturförum nr 20/90 — sätta in detta brev "i ett internationellt eller inre socialt sammanhang". Men man kommer ju för den skull inte förbi frågan om det rättsvidriga i Stalintidens häxprocesser, om de godtyckliga massarresteringarna, avrättningsarna och deportationerna, om tortyr som ett medel att framvinga bekännelser. *Orätt är orätt*, även om den kan *förklaras* historiskt, politiskt, psykologiskt och socialt.

Arkadij Vaksberg. SKJUT DE GALNA HUNDARNA! Berättelsen om Stalins åklagare Vysjinskij och hans tid. Övers. Hans Björkegren. 356 s. Norstedts 1990. Pris: ca 252:-

ISBN 91-1-893742-X

Bokanmälningar

Red. Mats Miljand

som får minnen att inte kännas som minnen utan som direkta händelser i nuet. Saker som annars är direkt triviala blir i bekännelsens form relevanta för rädslan i livet. Kierkegaard och Sartre gjorde rädslan konstruktiv, den byggde upp existens och äkthet. Hos Bergström gräver den kanske ur, tar bort kraft, gör livlös. På några ställen skymtar stor tacksamhet, glädje. Men mörkret är den teknik som genomgående används.

När jag då märker med vilken förtjusning jag läser denna "onda saga" så förstår jag Kerstin Bergströms goda ljus. Hon bara låtsas mörkret, "ondskan" och ångesten för att komma åt motsatsen.

Staffan Humlebo

Lars Ardelius och P C Jersild. SLUTET. Om dödens höghet och låghet. 284 s. Legend 1990. Pris: ca 340:-

ISBN 91-582-1427-5

I ett fyrtiotal små berättelser eller betraktelser försöker Lars Ardelius och P C Jersild att från olika infallsvinklar teckna bilder av dödens många (mer eller mindre märkliga skepnader). Varje text illustreras av, eller tar sin utgångspunkt i, ett fotografi.

De båda författarna har skrivit i stort sett varannat stycke. Detta bidrar till bokens kanske största förtjänst — att läsningen hela tiden känns som ett samtal, både mellan författarna själva och mellan författaren och läsaren.

Jag förvånas dessutom ofta av hur Ardelius och Jersild lyckas undgå att göra kurio-

sa av de mest kuriösa sidorna av döden. När boken är som bäst lyckas den förmedla ett slags stilla allvar som kanske kan både beröra och trösta.

Martin Gustafsson

Kerstin Bergström. TVELJUS. En ondsaga. 129 s. Legend 1990. Pris: ca 162:-

ISBN 91-582-1711-8

Kerstin Bergström fortsätter sin levande och ångestfyllda relation till städerna Kiruna och Luleå, till sina släktingar, numera också sina döttrar som i boken är ute och reser i världen. Mannen hennes har fått jobb i Luleå och de bor åter på skilda håll.

Hon är en nordlig kvinnlig Marcel Proust

kyrkan — den fullständiga trohetens ideal. Åminstone principiellt."

Sådana svårigheter gör att lyriköversättningar ofta förlorar originalets fräschör och åldras fort. Det här urvalet med äldre och nyare lyrik från Tyskland, England, Frankrike, USA, Kina och Persien visar att Blombergs tolkningar står sig utomordentligt väl. Blomberg gör sig till ett följtsamt instrument i poesimästarnas händer.

Mats Miljand

Philippe Bouquet. SPADEN OCH PENNAN. Den svenska proletärromanen. Övers. Jan Stolpe. Omslagsbild Sven Ljungberg. 223 s. Carlssons Bokförlag 1990. Pris: ca 202:-

ISBN 91-7798-363-7

Den (för att vara utlänning — Bouquet är fransman) i det dåtida (1910-60) svenska samhällets strömningar förbluffande väl hemmastadade författaren behandlar i bokens första avdelning verken av en rad proletärförfattare: Ivar Lo-Johansson, Vilhelm Moberg, Josef Kjellgren, Eyvind Johnson och många andra. Bokens andra del ägnar författaren åt proletärromanens form.

Jag undrar just om någon sammanställning tidigare har utgivits, som så sammanfattande beskriver den svenska proletärromanen som den här, av Jan Stolpe utmärkt översatta, utgåvan gör.

Att läsa boken rätt igenom är att bli återförd till den tid, då humanism betydde mänsklig storhet och frihet, rättvisa och broderskap dess symboler. Det är länge sedan.

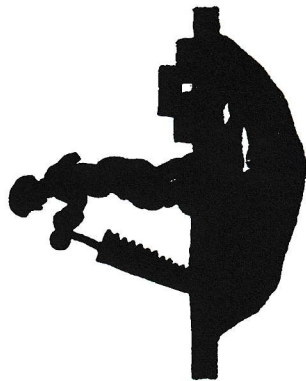
Birger Andersson

Hans Dahlberg. ÖSTERSJÖN — KAMPEN OM ETT HAV 862-1990. Ill. 246 s. Legenda 1990. Pris: ca 300:-

ISBN 91-582-1585-9

Sjöhistoria är nog svårare att skriva än landshistoria. Det får vi bekräftat här. Det är bara i några av bokens kapitel som författaren verkligen skriver den *ömsediga* historia ämnet inbjuder till. Dess- emellan får vi tämligen banala översikter av varje områdes (inkl. Ukrainas och Nordkalottens) utveckling; den geografi- ska uppläggnings medför dessutom vissa onödiga historiska upprepningar. Ändå är det nog havet som bäst bär vittne till en viss svensk undfallenhet i *modern* tid gentemot tysk resp. rysk makt. Viktigt för omvärlden är också att veta om Östersjön blir ett fritt eller ett slutet hav, ett led i fredligt um- gänge eller ett konfrontationscentrum. Och där försiggår vissa oroande företeelser av vikt för miljön. En nyttig tankeställare all- så; bara en smula förvirrad.

Philippe Bouquet

Sven Delblanc. IFIGENIA. Berättelse. 170 s. Bonniers 1990. Pris: ca 187:-

ISBN 91-0-047958-6

Delblanc är på ett gott humör i denna kortroman om det klassiska dramat där Agamemnon offrar sin egen dotter Ifigenia för krigslyckans skull.

En ny huvudperson lanseras, en genial, försupen och förfallen poet, den egentlige författaren till en rad klassiska dramer — lyrlinkaren Demodokus. Ständigt hånad och utnyttjad av makten, tvingad att lov- sjunga det slödder som betalar honom, våltaligt självförfäktande, insiktsfull, lögn- aktig — komplett som Delblancfigur, osannolik och fullständigt möjlig.

Som antihjälte med ironiska grimaser och groteska förklädnader tycker man ibland se sig en Rabelais, eller är det kan- ske det ständigt närvarande diktarjaget som i olika skepnader hukar fram genom många av Delblances böcker.

Jan-Olov Nyström

Kerstin Engman. MOA MARTINSON — ORDET OCH KÄRLEKEN. Ill. 292 s. Tiden 1990. Pris: ca 215:-

ISBN 91-550-3609-0

Moa Martinson. IEGENSAK. 379 s. Tiden 1990. Pris: ca 210:-

ISBN 91-550-3591-4

Det märks verkligen att man firar hund- raårsdagen för Moas födelse. Nu är det dags för en "tematisk" biografi — en klok lösning. Ändå är den kronologiskt ordnad och innehåller mycket ovidkommande

material, t. ex. referat över Moas (och Harrys!) böcker eller över andra författares liv (Ivar Lo påstås ha haft "en ganska trygg barndom"). Dessutom är utrymmet myck- et ojämnt fördelat: de tjugo sista åren be- handlas på knappt fyrtio sidor. Annars bekräftas moder/son-förhållandet mellan Harry och Moa, samt samarbetet dem emellan, även om Harry deltog passivt i "förringandet" av Moas verk.

Samtidigt utkommer en samling texter i bokform tidigare opublicerade. Bl. a. Moas första "roman" *Pigamma*. Inget mäter- verk, men ingenting att skämmas över heller. Man kan inte förebrå en följetong för en viss ymnighet och dialogerna i syn- nerhet är påfallande bra. Texten bevisar faktiskt att den goda litteraturens recept — liksom den goda matlagningens — heter: *Dra ifrån* (ord — särskilt adjektiv —, handlingar, känslor, tårar...). Mycket röran- de är också Moas brev till Nexö i original- fattning. De bevisar de oerhörda svårighe- ter hon fick övervinna för att bli författare: litteraturen som *kamp*. Breven mellan det äkta paret visar en till fjollighet förälskad Harry som har lätt att glömma bort sina löften och en sårad Moa som försöker hålla masken. Ett nyttigt komplement till bio- grafen.

Philippe Bouquet

Per Forsman. EFTERTANKAR OM ARBETET. 199 s. Arbetarkultur 1990. Pris: ca 165:-

ISBN 91-7014-275-0

Med sin *Arbetets arv* (1989) ville Per Forsman skriva en historiebok om framtiden. Nu blev det enligt författaren själv "mest historia och inte mycket nutid och framtid ens mellan raderna".

I *Eftertankar om arbetet* reparerar han den försummelsen. Med utgångspunkt från nutid diskuterar han viktiga framtidsfrågor om bland annat arbete och miljö, som vi alla snart måste ta ställning till. En avgö- rande fråga är hur man ska finna en gemen- sam nämnare och brytningspunkt för pro- duktion, reproduktion och ekologi. Lyckas det får man fram vad Forsman kallar det goda arbetet, som arbetaren kan känna stolthet över.

Forsman är en *arbetarfilosof* med båda fötterna stadigt på jorden och han skriver om de stora sammanhangen på ett både lättfattligt och medryckande sätt och även om det inte är nödvändigt att ha läst *Arbetets mening* för att ha behållning av *Arbetets arv*, så har jag svårt att tänka mig att någon frivilligt avstår från den dubbla läs- och kunskapsupplevelse som dessa utmärkta böcker förmedlar.

Bengt Dagrin

Günter Grass. RÄCK UT TUNGAN. Övers. Eva Liljegren. Ill. teckningar av Grass. 222 s. Bonniers 1990. Pris: ca 324:-

ISBN 91-0-04787-0

För drygt tre år sedan vistades Günter Grass ett halvår i Calcutta, med utflykter till andra

städer i Indien och till Bangladesh. Sina intryck och reaktioner dovisar han i denna dagbok, genom mångfacetterade anteckningar och expressiva tuschteckningar (omfattar nästan halva boken). Den som räcker ut — den röda — tungan är svarta Kali, som gudinnan Durga också kallas, naturens moder, den svårtillgängliga, både skräckinjagande och försonande, grym och skön. Den symboliserar upplevelserna i en svårgripbar, övervältigande, hemsk och ibland nästan outhärdlig miljö. Det som för Grass, västerlänningen, är mest påträngande är det totala "virrvarret" (ordet förekommer flera gånger) och förfallet. Inte minst teckningarna förmedlar detta. "Ingen kan dra sig undan." Som läsare förblir man inte oberörd, man dras med, "ut ur det välbalanterade". En fascinerande bok.

Martin Grass

Lars Gustafsson. FÖRBEREDELSE FÖR VINTERSÅSONEN. Elegier och andra dikter. 81 s. Natur och Kultur 1990. Pris: ca 145:-.

ISBN 91-27-10149-5

Det är den gamle Lars Gustafsson som framträder i denna diktsamling. Man kan fundera över hans egentliga signum — kanske är det en säregen blandning av västmanländsk knipslughet och klassisk europeisk bildning som ger sig uttryck i en lyrik av djup och stor skönhet.

Förutom detta stipendieutlåtande finner jag honom dessutom rolig att läsa, emigrantnöjet släpps aldrig fram bland dikterna och den ålderns sorgsenhet som många av dikterna bär på är mycket trösterik, den

påminner om Wallin; "Det kommer något år en juninatt som är mer/ och ljusare än alla de andra, och man känner med vinden/ denna plötsliga dragning från skogen, från skuggan,/ en lust att försiktigt lägga av den mänskliga hamnen,/ som en vilsen bond-beväring, permitterad till slut..."

Jan-Olov Nyström

Lennart Hagerfors. LIVET ÄR DET SOM PÅGÅR MEDAN VI SYSSLAR MED ANNAT. 121 s. Norstedts 1990. Pris: ca 162:-.

ISBN 91-1-901822-3

Knappt hade *Livet är det som pågår...* kommit ut på bokhandelsdiskarna förrän den entusiastiskt utropades till kultbok av våra yngsta och mest inflytelserika trendjournalister.

Det måste betyda att tiden nu är mogen för det välskrivna kåseriets renässans. Det är nämligen vad Hagerfors bok är, en samling underhållande och tänkvärda betraktelser över ett medelålders vardagsliv och dess förtretligheter. Skildringen av huvudpersonens plötsliga hjärndöd när han ska laga mat efter skrivet recept, och hans maktkamp med dammsugaren, är just sådana texter som påminner en om hur länge sedan det var man läste ett riktigt bra kåseri.

Möjligen har Hagerfors högre ambitioner än att väcka liv i en sorgligt försummad genre — åtminstone verkar det så att döma av baksidestexten — men det spelar ingen roll. Boken är kul, och det räcker.

Eva Bäckstedt

Sven Hammarlund. BEFRIELSEKRIG OCH REFORMATION. Bilder ur Gustav Vasas historia. Ill. 88 s. Carlssons Bokförlag 1990. Pris: ca 137:-.

ISBN 91-7798-326-2

Nu i EG-hysterin när Svenska Dagbladets krönikörer vrider sig som maskar för att komma ur den svenska högerns nationella tradition, skriver museimannen Sven Hammarlund en glad och positiv kavalkad om Gustav Vasas befrielse av Sverige! Det är en uppmuntrande läsning. Boken tillkom efter utställningen *Västerås i historien* och sammanfaller med Västerås tusenårsjubileum 1990. Förf. följer historiekonstens och historieskrivningens tradition från 1700-talets Olof von Dalin till 1800-talets Anders Fryxell. Han beskriver hur Konstakademien från början valde historiemännen för prisuppgifterna och hur Gustav Vasa-motiven grundlades. Elias Martins tecknade serie om Västerås riksdag 1527 med många roliga gubbar har kanske inspirerat tecknarna av Ordfronts historiebok? Bilderna är dock för små för att ge komiken rättvisa och borde presenterats tillsammans med Elias Martins övriga historiekonst i boken.

Sven Hammarlund lyfter dels fram vissa motiv som Ture Jönsson Tre Rosor och biskop Sunnanväder, dels vissa konstnärer som G Salomon, C G Hellqvist och Georg von Rosen. Presentationen blir därför splittrad och man saknar en fördjupad helhetsanalys. Historiska paralleller är roliga, ex vilka är dagens "Ture Jönssonar"? Uppgörelsen mellan Gustav Vasa och biskop Sunnanväder var prisuppgift 1875 och C G Hellqvist vann medan Carl Larsson och Ernst Josephson fick hundrafemtio kronor var. Men efter hundra år är det Ernst Jo-

sephsons målning som vunnit, enkel, stram och dramatisk. Historiemålarna får dock inte dömas orättvist. Det berömda fotot från Hellqvists belamrade ateljé har ofta använts som avskräckande exempel på historiemåleriet, vilket bygger på missförstånd. Fotot är ej en vardagsdokumentär bild, utan en arrangerad uppställningsbild när man efter konstnärens död 1890 skulle ordna en auktion på alla föremålen.

Anne Lidén

Gunnar Harding. MITT VINTERLAND. Dikter. 70 s. Gedins förlag 1990. Pris: ca 132:-.

ISBN 91-7964-076-1

En mycket vacker och fantasieggande bok. Harding visar sitt poetiska mästerskap i en svit flytande, bildfyllda prosadikter som tar avstamp i naturupplevelser och närseende.

Det finns inte många svenska poeter som har förmågan att med en träffande bild sätta läsarenergin i rörelse. Till synes obesvärat och fullständigt självklart.

Tranströmer har den, och Harding, som är mindre exakt måhända, men fantastiskt melodisk, har den i hög grad i *Mitt vinterland*.

Unna er att läsa boken, ännu skrivs det vers i dessa värstingar till vinterdagar "då allting rör sig och det är i morgon där jag är, utan öronlappar, utan minnen, halsduken en flagga överallt där vinden finns."

Tryggve Lundh

Brita Hebbe. WENDELA. En modern 1800-talskvinna. Förford av Ebba Witt-Brattström. Fotografier i svartvitt. 342 s. Natur och Kultur 1990. Pris: ca 242:-
ISBN 91-27-02223-4

Den här boken har sitt intresse mindre för vad Wendela Hebbe (1808-99) som journalist och författare har skrivit än för den roll hon kom att spela för två av 1800-talets mer kända kulturpersonligheter, biskopen i Växjö, Esaias Tegnér och hans bittra fiende, tidningskungen Lars Johan Hierta (härmad inget sagt om skärpan i Wendelas penna).

Först ut på scenen var Tegnér. I försöken att få den högt bildade, intelligenta, sensibla och vackra Wendela i sängen uppbyggda de han all sin berömda retorik och upphävde utan att darra på manschetterna allt vad kyrkan predikade heligt vad gäller kärlek och moral.

Han lyckades inte. Hierta tog hem spelet, med eller utan avsvärjelser.

En rad författare och andra personer passerar revy: C J L Almqvist, Herman Säterberg, Sophia von Knorring, Fredrika Bremer m. fl.

En välskriven, lättläst och lärorik utgåva.

Birger Andersson

Bengt Dagrin

Christopher Hill. UPPOCHNER-VÄNDA VÄRLDEN. Radikala idéer under engelska revolutionen. Övers. Hans O Sjöström. 410 s. Ordfront 1990. Pris: ca 290:-
ISBN 91-7324-366-3

Under decennierna kring sextonhundratalets mitt, utspelas den största omvälvningen någonsin i Storbritannien. Den republik som blir följden av denna revolution blir visserligen inte långvarig, men under den upplever landet en våg av omstörtande idéer och rörelser, vars mål är att fördjupa och föra revolutionen vidare.

Radikala utjämningarna kräver att de rikas egendom skall delas ut bland de fattiga. Jordlösa grävare ockuperar och odlar upp allmänningar. Gornare svär, hädar och lever i sexuell frigjordhet.

Christopher Hill, som räknas som Englands främste historiker och kännare av 1600-talet, har i denna bok valt att skildra en rad underordnade episoder och idéer i den engelska revolutionen. Han skildrar vad han kallar "revolten inom revolutionen" på ett både intresseväckande och kunnigt sätt och Hans O Sjöströms översättning är oklanderlig. Det enda som stör mig är att läsningen hela tiden stoppas upp och styckas sönder av alltför många citat och nothänvisningar.

Anders Isaksson. PER ALBIN II. Revolutionären. Ill. 303 s. Wahlström & Widstrand 1990. Pris: ca 242:-
ISBN 91-46-15295-4

Anders Isakssons Per Albin Hansson-biografi växer, och det är bra. Den andra volymen omfattar bara åren 1917-18. I motsats till del I dominerar tidomständigheterna och mindre människan Per Albin. En sådan utförlig, livfull skildring av den revolutionära situationen i Sverige 1917 och 1918, präglad av livsmedelsproblemen i krigets spår och påverkad av deryska revolutionärerna, har inte funnits tidigare. Det är viktiga år också för Per Albin: han spelade en utåt framträdande roll i de hektiska händelserna, blev så att säga synlig och en etablerad maktfaktor i socialdemokratien. Efter "en kort flirt" med revolutionstankar valde han till slut den Brantingska linjen, den demokratiska makterövringen via rösträtten.

Biografen är välskriven, utmärkt, nästan spännande. Jag saknar bara en utförligare analys av förhållandet till Branting. En personförteckning ingår även till del II. En källredovisning och litteraturförteckning saknas tyvärr fortfarande, men utlovas till senare.

Martin Grass

Denna nyutgåva av Gunnar Jungmarkers sista bok 1969 om Döderhultarn, skulptören Axel Pettersson som "upptäcktes" 1909, har tillkommit i samarbete med Döderhultarnmuseet i Oskarshamn. Fotografien Sven Nilsson har tagit nya fotografier av ca 46 skulpturer och grupper i samlingen, ett representativt urval från 1890-talet till konstnärens död 1925. De första åren höll han sig till rent trävita figurer slipade i en mjuk klassisk stil, men snart sökte han en anti-klassisk stil i alträ med grovt huggna eller sågade former och några få distinkta

Gunnar Jungmarker. DÖDERHULTARN. Inl. Hans-Olof Boström. Ill. foto Sven Nilsson. 119 s. English summary. Carlsons Bokförlag 1990. Pris: ca 350:-
ISBN 91-7798-374-2

ISBN 91-36-02900-9

Jakob Jakobsson & Erik Janson. SVERIGE 1939-1945. Svenska folkets egna bilder från krigsåren. Förford av Olle Häger och Hans Villius. 128 s. LT:s förlag. Pris: ca 247:-

färgaccenter med bets eller vitt. De ca 30 färgbilderna visar tydligt hur sparsmakat Axel Pettersson använde färgen. "Ett ansikte får inte vara bokmärkessött om det skall ha karaktär. Och den grova ytan blir mera levande", sade han. Men brudbuketter målade han i rött och grönt!

Osentimentalt skildrade han livet på sin barndoms gård och i Oskarshamn. Skulpturgrupper med dop, bröllop, begravning, auktion, kor och grisar är typiska motiv liksom stadsbilderna med häradsrätt, fotografbesök, kaffedrinkerskor och borgare-porträtt. Men mest kända är hans hästar, de flygande fria hästarna och de utmärglade krakarna från Ottenby. Skulpturen *Den obarmhärtige fosterfadern* från 1924 har blivit ett klassiskt monument över det råa förtrycket, realistiskt och expressivt skildras offrets vridande vanmakt och fiskarens blindade vrede.

Hans-Olof Boström refererar till Bror Hjort, som menade att Axel Petterssons förebilder snarare var de medeltida träskulptörerna i Smålands kyrkor än Albert Engström, vars inflytande överdrivits.

Anne Lidén

Jaan Kaplinski & Johannes Salminen. SJUNGER NÄKTERGALEN ÄN I DORPAT? En brevväxling. 147 s. Alba 1990. Pris: ca 177:-

ISBN 91-7458-183-X

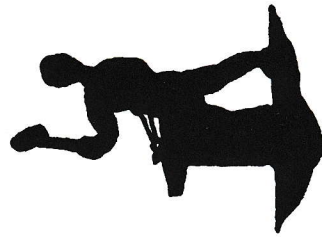
Brevskrivarna kommenterar kunnigt situationen i Baltikum och Östeuropa. Salmi-nen irriteras över finsk flyktingfientlighet och andra uttryck för sitt lands inskränkt-thet och cyniska realpolitik. Kaplinski

resonerar kring de växande balt-ryska relationerna under de senaste hundra åren. Han begriper sig inte på att vara antikommunist, delar inte den vanliga föreställningen att allt ont i det ryska imperiet beror av det mongoliska arvet och understryker faran med att så många av 1800-talets idéer — konservatismen, nationalismen, antisemitismen — överlevt inom Sovjetunionens gränser.

Tankeväckande är påpekandet att den kulturella integrationen var större i det gamla Tsarryssland och att den estniska kulturen mycket väl hade kunnat utvecklas inom den ryska kulturkretsen om utvecklingen inom tsarväldet fått fortsätta. Effekten av den sovjetiska annekteringen 1940 blev paradoxalt nog att kulturen isolerades från varandra.

En intelligent bok som väddar till andra sidor hos mänskligheten än de som kom till synes i Vilnius i januari.

Mats Miljand

Ivan Klima. DOMARE PÅ NÅDEN. Övers. Karin Mossdal. Brombergs Förlags AB 1990. 503 s. Pris: ca 260:-

ISBN 91-7608-366-7

Romanen sträcker sig från huvudpersonernas barndom i bl. a. ghetton Thersienstadt under nazisternas krig, fram till 70-80-tal. Historien berättas i icke-kronologisk ordning, i fragment av nu- och dåtid. En riktigare översättning av romanförfattaren skulle vara "Nådedomaren", för detta är romanens huvudtema, domaren Adam Kindls motstånd mot dödsstraff. Egentligen handlar inte boken så mycket om tjeckiskt rättsväsende, som en mans kris, lik den kris som upplevs av många män i hela världen, när livet upplevs ligga bakom en mer än framför. Kanske upplever många en exotism i att motståndet i samhället beskrivs i socialistiska mångdord, istället för våra egna västvärldsmått, motståndet i mänskliga mått torde ändå vara detsamma. Vad jag ser är inte olikheten i hur samhällssystemet drabbar privatpersonen, utan den bedrävande likheten. Jag tycker att författaren Ivan Klima försöker fylla ett existentiellt hål, men inte lyckas helt.

Anders Elvnäs

Olof Lagercrantz. ETT ÅR PÅ SEXTIO-TALET. 250 s. Wahlström & Widstrand 1990. Pris: ca 202:-

ISBN 91-46-15868-5

Tidningshistoria är samtidshistoria. *Ett år på sextioalet* öppnar i verkligheten de vid pass 25 år under 1900-talet som Olof Lagercrantz var anställd på Dagens Nyhe-

ter som kulturchef och chefredaktör.

Han berättar på sin vackra, nästan sirliga prosa om de många interna stormarna på tidningen, om konflikterna med ägarfamiljen Bonnier, om Kennedymorden, om Vietnamdebatten, om sexliberalismen, om sjudagarskriget, och andra världshändelser, stora och små, och den roll de spelade i redaktionen inre liv. Dessutom levererar han en rad porträtt av författare, kritiker och andra opinionsbildare som han möter på sin tid på DN.

Den mest intressanta bilden är kanske den som Lagercrantz ger av sig själv, och sitt aristokratiske svärneri för den borgarklassens högpotenta brutalitet som kommer till så tydligt uttryck på en stor dagstidning. Och man kan med fog ställa frågan hur det kommer sig att Dagens Nyheter inte har haft någon riktig publicist på chefredaktörens stolen sedan Lagercrantz tid.

Eva Bäckstedt

Lars Lerin. HÄR SLUTAR ALLMÄN VÄG. III. Akvareller förf. 113 s. Syntryck förlag 1989. Pris: ca 190:-

ISBN 91-970572-8-2

Lars Lerins nionde bok som redovisar intryck från en resa i trakterna kring hemorten Munkfors i Värmland följer samma mönster som den tidigare boken *Mostrarnas tid 1986*, vilken handlade om Västku-sten. Många små akvareller ur skissblocket, intryck av ödegårdar, tapestryfragment, gulnade fotografier och husgavlar bland granar har han varvat med stora akvareller, interiörer och landskapsvyer. Han söker

bortglömda människor och antecknar fakta om gårdarna. Tanken är troligen att läsaren ska finna sambandet mellan skisserna och de korfattade dagboksanteckningarna, men helhetsintrycket haltar och resultatet blir plottrigt. Textens samband med bilderna framgår inte. Dessutom är "kartmålningar" onödiga, ty kartor är sköna i sig själva. Flera skisser kunde plockats bort. Då hade de verkligen stora och starka akvarellerna av interiörer och mäktiga landskap fått träda fram i all sin prakt. Uppslag 72-73 och 118-119 är ståtliga. En formgivning med liggande format och generösa uppslag skulle visa att Lars Lerin är en av landets bästa akvarellister! Då behövs nästan ingen text.

På 1970-talet målade han en akvarell på Gerlesborgsskolan för Arne Isacson, som ibland blir dogmatisk i sin pedagogik om tekniska metoder. Färgens spridningseffekter på det grängade papperet blir lätt självändamål. Kanske är dessa dogmer förklaringen till Lars Lerins självupptagna teknikbriljans. Skisserna blir lätt litet söta och koketta. När han däremot "glömmer" tekniken och ger uttryck och form en helhet, då bränner det till i hans landskap och interiörer. Men hans bilder av människor på fotografierna är bleka och ointressanta, varför? Var det inte dem han sökte på sin resa eller är det kanske fråga om värmländsk ruinromantik? Hoppas Lars Lerin tar fatt på det storslagna i näst bok som handlar om hans intryck från Antarktisexpeditionen.

Anne Lidén

Leif Lewin. UPPTÄCKTEN AV FRAMTIDEN. En lärobok i politisk idéhistoria. 212 s. Norstedts 1990. Pris: ca 192:-

Lewin offerar den encyklopediska fullständigheten till förmån för en diskussion om staten och förhållandet mellan dagens verklighet och utopierna. På ett medryckande sätt för han in senare tiders tänkare i anslutning till äldre statsteoretiska traditioner och blandar friskt modern spelteori med resonemang kring Condorcets rösningsparadox och Rousseaus allmänvilja.

Upptäckten av framtiden har satt ett farligt vapen i händerna på mänskligheten, menar Lewin. Efterupplysningens utvecklingsoptimism och Mills tro på möjligheterna att uppföstra människor till altruistiska medborgare har vårt eget århundrade visat en rad bakslag som lett till medborgarrättens återkomst. Diskussionen om nyttofilosofi och kontraktsfilosofi mynnar ut i en kritisk kommentar till de nutida storheterna John Rawls och Robert Nozick.

En av de bästa introduktioner i ämnet jag läst.

Mats Miljand

Stefan Lindgren. LENINGRAD — PÅ ANDRA STRANDEN. Ill. 336 s. Ordfront 1990. Pris: ca 232:-

ISBN 91-7324-350-7

Jöran Mjöberg. MEXICO — MYTERNAS LAND. Ill. 272 s. Carlssons Bokförlag 1989. Pris: ca 227:-

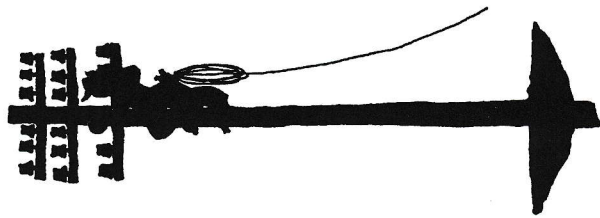
ISBN 91-7798-233-9

När Stefan Lindgren återkommer som reportageförfattare — han har tidigare skrivit tre böcker om Afghanistan — gör han det med en bok om Leningrad, helt befriad från dogmatism och predikoton. Det befriar också läsaren i lika hög grad som tas med på ett spännande äventyr i ett Leningrad som just nu befinner sig i kaotisk förändring. Det är ett lyckokast att Lindgren använder sig av sovjetiska röster och på så sätt bryter en föreläsande och upptravande-av-fakta-stil som annars kan irritera i reseböcker. Vi träffar Galina 23, en sympatisk flicka som inte precis är en rosenkindad klasskampssosande komso-molidealist. Galina är arbetslös och froftrar sig gärna med s. k. mitki, rebelliska ungdomar i Leningrads undergroundkultur. Galina drar sig inte heller för att beblanda sig med utlänningar och mot en viss dusör gå med på ett nummer.

—Jag är arbetslös för att jag inte vill jobba, säger hon skamlöst. Och hon fortsätter: Snart sätter väl dom dit mig för lösdriveri. I tre år arbetade jag på ett kontor, men det var ett fullständigt meningslöst jobb. Allting gick ut på att bara vara där mellanio och fyra, men utträtta så litet som möjligt. Vi började arbetsdagen med en rökpaus, tio var detta, elva lunch, två te och däremellan små avbrott för att gå ärenden, läsa tidningen och sitta på möten. Vi hade

ett jättestort gammaldags klädskap. Där brukade jag och en annan tjej krypa in och sätta oss med en bok. Där kunde vi sitta i timmar.

Kanske Galina inte är så skamlös när allt kommer omkring. Ett rakare besked om sovjetsamhällets kris går knappast att få. Den socialistiska drömmen har lett till en total förstelning som till och med trängtnar så djupt i människornas själar att vegeterandet blivit enda möjliga meningsfulla verksamhet samtidigt som det är den enda sociala och politiska protesten.

När Galina, eller andra ryssar, inte är guide i boken tar Lindgren oss med på resor i historien, ett tacksammare museum än Leningrad kan man leta efter och vi får träffa Pusjkin, Tjermysjevskij, Dostojev-

skij. Raskolnikovs irrande genom trånga gränder kan vi följa i detalj och trådarna från 1800-talet in i nutiden dras samman genom moderna diskussioner som just nu pågår i Leningrad om socialismen (hör och häpnar), friheten, kapitalismen.

På ett oväntat och intressant sätt belyses också Sveriges historiska roll i Leningradområdet. Vi svenskar har ju haft en tendens att glömma vår historia. För inte så länge sedan gjordes många blodiga bondeoffer i kampen om herraväldet runt Östersjön och det är många svenskar som inte ens fått ligga lik i sumpmarkerna runt Leningrad.

Lindgren påminner oss om att Ryssland och Sverige trots alla gapande olikheter finns sammanvävda historiskt på ett sätt som idag kanske är extra nyttigt att erinra sig.

Jag letar efter svagheter att racka ner på, men finner inga. Närvarokänslan och bejakandet av det subjektiva har bidragit till att göra den här boken till en ovanlig kombination av resehandbok och rykande färskt reportage från en av de mest spännande platserna i vår närhet. Nästa gång jag reser till Leningrad skall jag definitivt ha med mig Lindgrens bok, dels i jakten på det förrevolutionära 1800-talet, dels i jakten på åtråvärda konstverk på Hermitaget och ryska museet.

Jöran Mjöberg har också han skrivit en bra bok — om Mexico. Här finns som i fallet Ryssland en historia som lägger sin tunga hand över nutiden och en revolution när mytologi som tränger in i varje del av vardagslivet. Men Mjöberg har närmast sig det som han vill skildra på ett annat sätt än Lindgren. För det första så ger han sig i kast med att skildra ett helt land, vilket automatiskt splittrar upp och försvagar koncentra-

tionen, för det andra så närmar han sig den verklighet han vill beskriva med en annan metod. Han har inga Galinor som slussar in honom in i det fördolda eller återger några kafésamtal med mexikanska Sasja eller Grisja. Han ikläder sig rollen som den bildade och förståndige och mycket väl påläste turisten som kan mycket mer än vi andra. Han rör sig fritt i nutid och historia, förcolombianska myter blandas med små essäer om mexikanska författare och konstnärer. Vi förflyttas snabbt från centrala delar av Ciudad de Mexico till Yucatanhalvön vidunderliga minnesmärken från indiankulturernas blomstringstider, som Chichenitza och Palenque.

Det jag saknar hos Mjöberg är närvarokänslan och det subjektiva tonfallet. Jag känner inte riktigt pulsen i den groteska stad som är Mexicos huvudstad, jag upplever inte riktigt spänningen mellan det institutionaliserade revolutionära partiets ideologi och de oppositionellas syn på det moderna Mexico. Till skillnad från Lindgren har Mjöberg inte riktigt fått kontakt med folket.

Kanske beror det på att Mjöberg i högre grad är präglad i en akademisk tradition än Lindgren. Känslan i texten blir därför svälare, mer objektiv, mindre engagerande.

Jag saknar färgbilderna. Båda böckerna har svartvita illustrationer. I Mjöbergs bok är det utmärkt när det gäller att visa grafik och annan konst. Men för att göra landskapet i Mexico rättvisa och arkitekturen i Leningrad hade det behövts färg.

Carl-Eric Johansson

Czeslaw Milosz. SAMLADE DIKTER 1931-1987. 509 s. Brombergs 1990. Pris: ca 270:-

ISBN 91-7608-465-5

Ett hästarbete ligger bakom den svenska utgåvan av Czeslaw Milosz samlade dikter. Till 95% är det Nils Åke Nilsson som ligger bakom tolkningarna i den femundsidiga volymen.

Med tanke på att dikterna spänner över en period på mer än 50 år, är det svårt att peka ut ett enskilt budskap som särskilt värdefullt.

Samlingen innehåller alltifrån naturlyrik (som känns väldigt nära för oss svenskar, ett stenkast från Milosz älskade Litauen) till mer komplicerade tankekonstruktioner av filosofisk karaktär.

Kopplingen *Wilna-Polen-Milosz-landsflykt* gör att man genast associerar till den store nationalskalden Mickiewicz. Kanske kan den politiska slagkraften i Milosz diktning närma sig föregångarens, även om den öppet politiska udden inte är lika hård och vass, men Milosz betydelse grundar sig då mera på att verkligen god poesi, i enlighet med Stanislaw Baráczaks tes (*Dikter och strids-vagnar*, BLM 4/1982), alltid kommer att stå i motsättning till dikatur och totalitarism. Det är ju inte så många år sedan Milosz bara kunde publiceras underjordiskt i Polen.

Lennart Ilke

Wilhelm Moberg. VÅRPLÖJNING OCH ANDRA BERÄTTELSE. Inledning och kommentarer av Gunnar Eidevall. 215 s. Carlssons Bokförlag 1990. Pris: ca 187:- ISBN 91-7798-3726

När Wilhelm Moberg var ung och grön tidningsman på Väststena Läns tidning började han skriva skräckhistorier för att ställa sig in hos redaktören som var förtjust i Edgar Allan Poe. Redan år 1920 trycktes åtta sådana noveller i tidningen.

Ett par av dem finns med i den här samlingen berättelser av vilka ingen publicerats i bokform tidigare. Merparten är skrivna innan han slog igenom som romanförfattare. Med hjälp av Gunnar Eidevalls inledning och kommentarer får man delvis oväntade infallsvinklar på Mobergs författarskap. De 18 novellerna, även de allra tidigaste, innehåller det mesta av det som en Moberg-älskare kan önska sig; humor, fantasi och levande människor. Bakgrundsmiljön är främst den svenska landsbygden.

För den som uppskattar denne författare borde *Vårplöjning och andra berättelser* vara en omistlig bok.

Pelle Olsson

Publius Ovidius Naso. KÄRLEKSKONSTEN. Tolkad och kommenterad av John W Köhler. 205 s. Natur och Kultur 1990. Pris: ca 195:-

ISBN 91-27-02099-1

Teoretisk kärlekssikt på en blandning av hexameter och pentameter från tiden för Kristi födelse, en annan stor kärleksteore-

tiker. Den latinska texten följs av den svenska tolkningen och ordentliga kommentarer i slutet av boken.

I boken ingår dessutom dikterna *Botemedel mot kärlek* och *Ansiktsvård*. Vågledningarna som riktar till män och kvinnor känns underbart friska och våldoftande. Utan fräckhetmetodiserar han kärlekskonsten i dikter som är en salig blandning av hälsningar till gudarna och brasklappar för att blicka den romerska rättvisan. Hans dikter lästes nämligen av gifta kvinnor vars otrohet var olaglig. Trots inslag av kejsardyrkan blir Ovidius promiskuösa texter för mycket för Augustus och poeten landsförvisas och dör vid Svarta havet.

Vad vi har att lära av denna antika, alltid populära skald, är dock inte knepen att fånga en kvinna. Dessa knep är tidstypiska men motivet är ju alltid detsamma!

Nikiforos Papasikas

Niklas Rådström. PAPPSKALLE. En sång, en memoire. 91 s. Gedins förlag 1990. Pris: ca 145:-

ISBN 91-7964-065-6

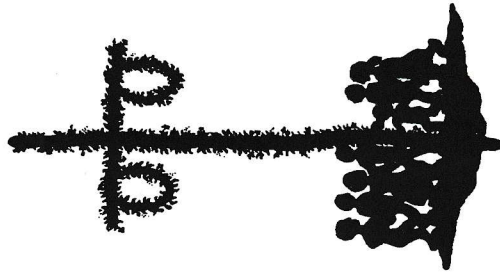
Denna samling lättflygande memoirer är som tjuugoåttio fjärilar. Man ser dem passera och undrar vad det var för intelligent färgsprudlande varelser. Jag har svårt att läsa Rådströms lätta berättelser med sådana moment i tillvaron som IKEA-katalogen, löpsedlar i kvällspressen, klipp ur veckopressen, radiocitat, TV-citat. Dessa berättelser utgör vinjetter till dikterna. Han skriver påtagligt enkelt, lekfullt, lyriskt som om det var texter till några enkla

ackord på gitarr. Den stämning som genomgående ligger under intrigens yta är förgångligheten, den ursäktande ironin.

När det tycks bli allvarligt som i raderna: "Pappskalle, allt går mot mörker/Allt går mot ingenting" — så tycks detta ingenting varnåtgångskatrevligt, nästan mysigt: "En knippla liv eller löv faller i skogens bersåer;/ allt går mot mörker, allt går mot ingenting."

Det är mycket dröm, mycken tveksamhet, en hel del stilfull beräkning.

Staffan Humlebo

Nawal El Sadawi. TÖRST. Noveller. Övers. Marina Stagh, Hans O Sjöström. 143 s. Ordfronts förlag 1990. Pris: ca 170:-

ISBN 91-7324-364-7

Huvudpersonen i El Sadawis noveller är den beslöjade kvinnan som hon förekom-

mer i den arabiska världen — en idag synnerligen aktuell bild med tanke på kriget i Gulfen. Det är berättigt att Kvinnan ges en röst i ett så mansdominerat samhälle och El Sadawi vet vad hon talar om. Hon beskriver kvinnan som tyst misshandlas och våldas, som med sin kropp skyddar barnen mot deras faders slag och i tyst reflexion äser hur hon blir bedragen i sitt eget hem då hon kommit extra tidigt för att sopa, städa och laga mat till maken; mannen som alltid måste prioriteras.

Det är en känsloladdad novellsamling som Ordfronts förlag sammanställt men knappast jämn. Ämnet blir uttjat, ja rentav exploaterat. Allt för många starka ögonblickbilder på en gång förfelar sitt mål. Åskådaren förblindas. Jag vet inte om det beror på urvalet eller på författarinnans motivkrets. Ett så allvarligt ämne tarvar en större form, anser jag. El Sadawi lär ha lyckats med det tidigare. Jag vill ändå rekommendera novellen *Slöjan* som inte alls är så dum.

Christopher Nasser

Steve Sem-Sandberg. I EN ANNAN DEL AV STADEN. 176 s. Legenda 1990. Pris: ca 167:-

ISBN 91-582-1382-1

Som en röd tråd genom de fem essäerna i Steve Sem-Sandbergs nya bok går frågan om vad begrepp som verklighet och naturlighet har för innebörd i vårt alltmer splittrade och överblickbara samhälle. Detta diskuteras utifrån tankar om bl. a. nutidens storstad, reklamens roll och verkningssätt och realismens historia.

Intressantast blir det när Sem-Sandberg behandlar olika författarskap — särskilt essän om det naturliga hos D. H. Lawrence och H. G. Wells tycker jag är läsvärd. Den kultur- och samhällskritik som han försöker formulera är däremot nästan helt impotent. Ingen riskerar att bli provocerad eller få dåligt samvete av att läsa dessa abstrakta och inte sällan diffusa betraktelser.

Martin Gustafsson

Denis Stéen. HÖGTRYCK, MATERIAL OCH METODER. Grafi Nytt 1/2 1990, Grafiska sällskapets skriftserie nr 3. Ill. 84 s. Pris: ca 125:-

ISBN 91-97-1095-1-7

Kortfattat och lätsamt redogör författaren för de klassiska högtrycksmetoderna träsnitt, trägravyr och xylografi. Skillnaderna mellan ex. längdträ och ändträ, japanskt och kinesiskt papper klargörs och man får veta vilken fukthalt pappret och stocken skall ha. I historiken från medeltidens pappersstillverkning och tryckerier till våra dagar berättas om skillnaden mellan träsnittaren och tecknaren, en skillnad som skulle bestå många hundra år. Engelsmanen Thomas Bewicks pionjärverk för trägravyr vid 1700-talets slut får sitt rätta värde. Andra grafiker som nämns är Frans Masereel och Palle Nielsen. Grafiksällska-

pet "Xylon International", som grundades i Schweiz 1953, har betydligt mycket förträffligt konstnärliga renässans under 1900-talet.

Denis Stéen tar även upp moderna material bl. a. linoleum, zinketsning och fotografiska metoder. Det är intressant att följa hans egna experiment med plexiglas och akrylglas, och han redovisar sina försök med polstyrénplasten, som tycks ha fallit väl ut. Olika projiceringsapparater kan mycket väl användas för att överföra bilder till plattorna. Alla sätt är bra utom de dåliga! Det är skönt med denna icke-puritanska inställning, så arbetar ofta jag själv i min undervisning i grundskolan.

Verktyg, arbetssätt, papper, tryckfärger och tryckpressar får särskilda kortfattade kapitel med redovisningar av effekter, fördelar och nackdelar. Ordlista och litteraturlista bifogas, men jag saknar Rune Hassners *Bilder för miljoner* som har ett utmärkt historiskt kapitel om högrtrycket.

Anne Lidén

Ragnar Strömberg. HON MED DE GULA ÖGONEN. Dikter. 62 s. Norstedts 1990. Pris: ca 122:-

ISBN 91-1-901801-0

Strömberg skriver om dagar som askat i munnen och apostroferar den antike kärleksdiktaren Catullus, i sökandet efter ett fäste för tro och handlingar.

"Läget, Catullus? Det var inte igår du föddes/till Son och djur/i bitter tid..."

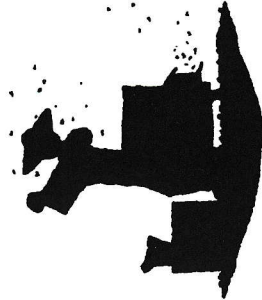
Poeten finner "inte någon punkt/ utanför/ från vilken vi kan överblicka/ idéerna om en sträng ordning". Långtar bara henne

med de gula ögonen och efter en namnlös kärlek i vila och glömska.

Så kunde också Catullus skriva, i och för sig, men Strömberg blir outhärdlig i sin alltmör tröttsamma och lättköpta jargong och hans credo mellan varven om att ändå "leva på" är föga originellt eller poetiskt verkningsfullt.

Finns det för övrigt några tröttare, mer missförstådda poeter än våra inhemska, ack så lite folkhemiska? Läget, Ragnar?

Tryggve Lundh

David Sweetman. VINCENT van GOGH. Ett konstnärsliv. Övers. Rebecca Alsberg. Fotografier i färg och svartvitt. 405 s. Natur och Kultur 1990. Pris: ca 295:-

ISBN 91-27-02251-X

Vincent föds 1853 i Holland som son till en fattig präst. Han försöker finna sitt eget jag som medarbetare i farbroderns konsthandel, som lärare i England och barfotapredikant i belgiska kolgruvor men lyckas ingenstans. Han lider av medfödd psykisk sjukdom, är besatt av religiositet, lever hela livet på underhåll från sin bror Theo, ser i sökandet efter sanningen en gemen-

TIDENS MILJÖBOK. En forskarantologi. Red. Ann-Marie Lidmark. Medverkan: Rune Andersson, Per E O Berg, Bert Bolin, Ragnar Elmgren, Arne Jernelöv, Ann-Marie Lidmark, Bengt Nihlgård, Örjan Nilsson, Mats Olsson, Henning Rodhe och Rutger Rosenberg. Ill. 192 s. Tiden 1990. Pris: ca 200:-

ISBN 91-550-3582-5

Det finns alldeles för många böcker som är skrivna av förmenta miljövänner i en extrem flästil. Klockan i dessa böcker har oftast stannat på fem i tolv och alla möjliga dunkla ideologier portioneras ut som miljövänlighet. Detta innebär inte att miljöfrågorna kan negligeras, det innebär bara att den flummiga debatten ofta skymmer väsentligheter. Händelserna i Östeuropa har exempelvis avslöjat miljöproblemen av en oerhörd omfattning.

Det är därför oerhört välkommet att Tidens förlag låtit sammanställa denna forskarantologi. Här skrivs kunniga och populära uppsatser om ett antal viktiga problemställningar alltifrån utrotningsshot mot fågelarter till försurning av mark och vatten och växthuseffekten. Tonen är saklig och problemen framställs som stora men inte olösliga.

Eftersom boken ger väsentlig information krävs en del av läsaren, inte av förkunskaper, men av vilja att arbeta med texterna. Denna skrift bör därför användas av allvarligt menade studiecirkel och av enskilda som vill skaffa sig en överblick. Läs den!

Svante Svensson

sam nämnare i religionen och konsten, kommer in i konstnärskretsarna i Paris, dricker, studerar, grubblar och målar i ett allt mera hallucinatoriskt gränsland, reser till Arles där psykosen skruvas upp i ett kusligt crescendo och får honom till sinnessjukhuset. 1890—trettiosju år gammal—skjuter han sig. Mannen som i sin konst ville visa människorna Gud är död.

David Sweetmans, närmast dokumentära, bok om världens kanske störste målare kan rekommenderas.

Birger Andersson

Göran Söderström. STRINDBERG OCH BILDKONSTEN. 2:a upplagan. Fotografier. 428 s. Forum 1990. Pris: ca 302:-

ISBN 91-37-09908-6

Den här, på Strindbergs bildkonst centrerade, biografien (för en sådan är det) kastar ljus över mången och mycket hos den store konstnären. Självfallet har den för speciellt måleriet intresserade mest att hämta: om Strindbergs medfödda visuella seende, om han insats som konstkritiker, om omgången med andra konstnärer i och utanför Sverige, vad han kommit att betyda som vägledare för kollegor m. m.

Boken ger framförallt en ovanligt levande bild av den komplicerade människan Strindberg. Med hjälp av brev till och från honom, uttalanden från olika håll, citat ur böcker osv. målas giganter Strindberg upp i helfigur i sitt heroiska sökande efter sanningen och sin förtvivlade kamp för att överleva.

En rik bok.

Birger Andersson

Antti Tuuri. AMERIKARESAN. Övers.
Thomas Warburton. 304 s. Norstedts 1990.
Pris: ca 222:-

ISBN 91-1-891732-1

Amerikaresan är en roman om finska skat-
tesmitare som flyr till USA med mycket
pengar på fickan. Efter en lovande inled-
ning som skildrar själva flykten undan
polisen i hemlandet planar berättelsen ut
för att mest handla om hur huvudpersoner-
na super och badar bastu tillsammans med
likasinnade i den finska kolonin i Lake
Worth i Florida. En kort tid arbetar de på ett
vägbygge, i brist på annan sysselsättning.

Av någon anledning påminner berättel-
sen om Stig Larssons romaner. Prosan har
ett starkt flyt. Den är enkel och effektiv.
Något dovt och hotande surrar i bakgrun-
den — kanske för att människorna är så
hjälplösa — men boken är inte särskilt
rolig att läsa trots att den innehåller många
dråpliga episoder. Det är en död historia
som dukas fram.

Alla som läst Antti Tuuri vet att han kan
skriva bättre.

Pelle Olsson

Staffan Westerlund. SKYMNINGSLÄGE.
231 s. Carlssons Bokförlag 1990. Pris: ca
195:-

ISBN 91-7798-365-3

Westerlund skriver vetenskapsthrillerbe-
rättelser. Det är science fiction med beto-
ning på science. Alltså är det politisk sam-
hällsroman i nutiden. Westerlunds berät-
telser ligger i tiden men han är ingen all-
män "miljöförfattare". Han levandegör
etiska frågor inom olika vetenskaper, så-
som biologi och folklivsforskning! Berät-
telserna i *Skymningsläge* är svensk nutid
men de är unika — de andas nämligen äkta
svenskt förnuft. En detalj som jag verkli-
gen tilltalar av är det naturliga sätt på vilket
Westerlund ger starka, självständiga kvin-
nor framträdande roller.

Att placera *Skymningsläge* på den litte-
rära kartan låter sig inte göras, något lik-
nande finns inte i Sverige. Däremot kan
man jämföra med Sjöwall/Wahlöö och
Guillou ty Staffan Westerlund är ytterliga-
re en svensk författare som lyckats tillföra
ännu en dimension till begreppet spännand
litteratur.

Nikiforos Papasikas

FÖR OCH NU kommer att på försök tillsammans med BOKPRESEN att
erbjuda bokservice för läsarna. Vi skär oss fram i prisdjungeln av rabatter för
att kunna erbjuda nya böcker billigt, liksom äldre utgåvor som kan vara svårt
att få tag på. Vi hoppas att ibland erbjuda utländska böcker som inte finns att
tillgå i bokhandeln.

FÖR OCH NU 1/91 • Beställningsedel

✶

BESTNR (ISBN)	AN TAL	FÖRFATTARE	TITEL	FÖR & MUL- PRIS	CA- PRIS
77983637		Bouquet, P	Spaden och pennan	139:-	202:-
85016411		Dagerman, S	Den dödsdömde (drama)	29:-	38:-
55035701		Garnert, E. Red	Storstadsungdom i fyra generationer	212:-	294:-
76082601		Hofstadter, DR	Gödel, Escher, Bach i ett evigt...	65:-	92:-
79705723		Isaksson-Josephson	Axplock — Clarté 1960-85	43:-	75:-
		Jurell, T	Herr K — en passionshistoria	83:-	119:-
97096229		Lidforss, B	Att slåss för en god sak	119:-	192:-
86608223		Lorca, FG	Teater	145:-	208:-
86778145		Marx, K	1700-talets hemliga diplomati	113:-	162:-
		Meurling	Den goda tonens pingviner	66:-	101:-
REA 2824		Myrdal, J	En annan ordning	34:-	50:-
49036807		Palmkvist, K	Diktaren i verkligheten. Jour. Dagerman	110:-	157:-
97096202		Sartre, J-P	Djävulen och Gud fader (drama)	104:-	167:-
86098713		Sartre, J-P	Barjona eller åskan (drama)	67:-	96:-
97066261		Sprengel, D	Från sidan	119:-	192:-
97096245		Strindberg, A	Loss! Brev i urval av Erik Wijk	110:-	177:-
70246645		Zetterling/Myrdal	Ett 80-tal	208:-	302:-

Som FÖRR OCH NU-läsare beställer du angivet antal av böcker på omsläppande sida eller nedan. När du betalar in likviden i förskott så är belong, utan gör så här:
Betala in pengarna på postgiro 75 78 69-3 eller bankgiro 5686-5959, BOKPRESSSEN. Men glöm inte att anteckna bestnr, antal, författare och titel + FÖRR OCH NU 1/91.

Skicka i stället böckerna mot faktura och debitera porto. Om du vill ha böcker mot faktura. Riv ur sidan! Fyll i namn och adress - lägg beställningssedeln på brevlådan. BOKPRESSSEN betalar portot! (Vill du inte förstöra tidskriften, ta en kopia eller

	FÖRR & NU PRIS	CA-PRIS
..... ex 34511555 Wijk, Erik	169:-	232:-
..... ex 76841502 Freud, Jonathan	132:-	200:-
..... ex 58216421 Miljand, Mats	155:-	207:-
Landstigningen		
Judarnas konung		
Vi borde ha det bättre		

Namn

Address

Postadress

FÖRR OCH NU 1/81

BOKPRESSSEN

SVARSPOST

Kundnummer 110 381 700
110 02 STOCKHOLM

Portot
är
betalt!